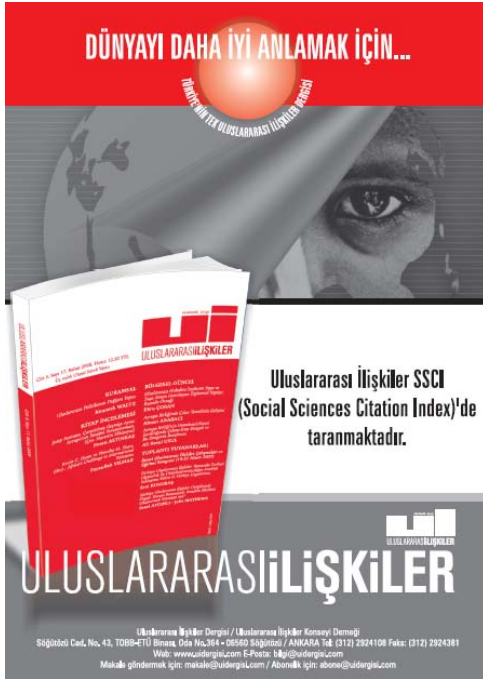

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk

Berdal Aral

Doç. Dr., Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atf için: Aral, Berdal, “Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, Sayı 14 (Yaz 2007), s. 39-83.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk

Berdal ARAL*

ÖZET

Bu makalede, öncelikle, savaşların yol açtığı insani felâketlerin savaşa ilişkin literatürde genelde göz ardı edildiği vurgulanmaktadır. Batı-dışı dünyaya II. Dünya Savaşı sonrasında büyük yıkım getiren ülke-îçi ve uluslararası savaşların esas itibarıyla iki sebebe bağlanabileceği belirtilmektedir: birincisi, "ulus"un âli çıkarlarını ve yüce ideallerini temsil eden ulus-devletçi yapılanma, ve bununla bağlantılı olarak, azınlıkları genel olarak dışlayan ulusçu söylem; ikincisi, emperyalist müdahaleler. Modern dönemde, ve hususiyetle 11 Eylül (2001) sonrasında, dünya barışına en fazla zarar veren gelişmenin "asimetrik saldırı savaşları" olduğu bu çalışma boyunca vurgulanmaktadır. Afganistan (2001), Irak (2003-) ve Lübnan'ı (Temmuz/Ağustos 2006) hedef alan işgal amaçlı askerî müdahalelerde gözleendiği üzere, bu tür savaşlarda hasım güçler arasında kuvvet muvazenesi bulunmadığı gibi, modern teknoloji sayesinde savaş ve onun yol açtığı korkunç yıkım "görünmez" kılınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Savaş, Asimetrik Saldırı Savaşları, Silahlı Saldırı, Realist Paradigma, İnsani Müdahale.

Asymmetrical Wars of Aggression, Politics and International Law

ABSTRACT

This article at first emphasizes the failure of the literature on war to grapple with the humanitarian disasters caused by wars. It also argues that civil as well as international wars that have brought havoc to the non-Western world in the aftermath of the Second World War are essentially the result of two determining factors: first, the rise of political formations in the form of nation-states in Asia and Africa that are conceived as being the very embodiment of the high interests and exalted ideals of the "nation," and, linked to this, a nationalist narrative that has too often precluded minorities; second, imperialistic interventions. The point is made throughout this article that asymmetric wars of aggression have figured as the greatest threat to world peace in the modern era, and, in particular, after September 11 (2001). Waged between disproportionate powers, as in the case of US-led military occupation of Afg-

* Doç. Dr., Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, baral@fatih.edu.tr

hanistan (2001-) and Iraq (2003-) and the Israeli assault on Lebanon (July/August 2006), such wars, thanks to modern technology, have rendered "invisible" the act of war and the devastation that it brings.

Keywords: *Civil War, Asymmetrical Wars of Aggression, Armed Attack, Realist Paradigm, Humanitarian Intervention.*

Giriş

Savaşa ilişkin modern devlet tasavvurunun, şiddeti âdeta kamçılayan ve şiddeti halkların gözünde “kabul edilebilir/sindirilebilir” kılan çarpık bir anlayışa yaslandığı söylenebilir. Oysa savaş –saldırganlık bakan yönüyle– ahlâk dışıdır, çünkü savaşlarda hemen her zaman çok sayıda insan ölür ya da sakat kalır. Ayrıca, savaş mağduru olan ülkenin –ya da ülkelerin– fizikî altyapısı genellikle büyük zarar görür. Öte yandan, gıda, sağlık ve eğitim gibi insanî ihtiyaçlar için kullanılması gereken kaynaklar savaşa yönlendirilir. Özellikle modern dönemde savaşların kapsamlı bir şiddete yol açtığını da belirtmek gerekir. Bu nedenle, saldırgan olduğu ölçüde savaşa karşı çıkmak, sadece hukukun değil, aynı zamanda ahlâkın bir gereğidir.

Ne yazık ki, günümüzde “savaş”a ilişkin literatüre “devlet-merkezli” bir yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. Bu bakış açısına göre, savaşların insanlık adına ne tür kayıplara yol açtığı değil, savaşın “kazanan” tarafa getirdiği kazanımlar önem taşıyan asıl husustur. Konunun “uzmanları” ise genel olarak bölgesel ya da küresel dengeler açısından savaşın ne tür jeopolitik sonuçlara yol açtığını ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Böyle bir yaklaşım tarzı ve tahlil çerçevesi içinde, savaşta kaç insanın öldüğü ve yaralandığı, kaç evin yıkıldığı, kaç insanın hastalıklardan öldüğü, ne tür trajediler yaşandığı, insanlığa insanlık adına neler kaybettirdiği gibi hususlar ise jeopolitik ve jeostratejik tahlillerin “yüksek koridorlarında” çoğu zaman kendilerine yer bulamamaktadır. Başka bir deyişle, karar-vericiler ve uzmanlar savaşı çoğu zaman titizlikle irdelenen bir “rakamlar savaşı”na indirgemektedirler. Bu, modern dönemde Batı-eksenli yaklaşımlarda ve ülkemize ilişkin olarak da Osmanlı savaş tarihi incelemelerinde karşımıza çıkan hâkim tavrıdır.

Savaşı ve savaşkanlığı kışkırtan bir diğer unsur, modern ulus-devlet yapılanması ve onun yaslandığı ulusçuluk ideolojisidir. Batı toplumlarının tarihî evriminin bir hasılası olan bu yapılanma, yani siyaset modeli, Batı-dışı toplumları da 20. yüzyıl süresince tedricî olarak dönüştürmüştür. Bu modelin uluslararası ilişkilerde vaz'ettiği en temel paradigmalardan birisi şudur: devlet kurmayı başarmış hâkim etnik unsurun ve/veya vatandaşların bir bütün olarak teşkil ettiği ulusun “davaları, hakları ve idealleri,” vazgeçilmesi düşünülemeyecek ve gerektiğinde uğrunda savaşılacak kutsallardır. İster siyasal milliyetçilik isterse kültürel milliyetçilik şeklinde tecessüm etsin, bu “modern” sürece “yetişme” yarışındaki bir çok Asya ve Afrika ülkesi, hemen her zaman tepeden inmeci bir

hükümet etme tarzıyla, çoğulcu yapıları ve çoğul yaklaşımları ulus-devlet çimentosunda karmayı âdeta kutsal bir görev addetmiştir. Genellikle sömürgecilerin çizdiği yapay sınırlar içinde yaşamaya icbar edilmiş pek çok devlet, bir yandan “ötekileri” dışlayan hâkim etnisite veya ulus-merkezli söylemden kaynaklanan bir iç gerginliğin, bir yandan da yapay sınırlardan kaynaklanan sınır uyumsuzluklarının ve/veya etnik yayılmacılığın (irredantizm) yol açtığı dış gerginliğin kısıkağı altında, hem beşeri hem de fizikî kaynaklarını silip süpüren savaşların (iç savaş ve/veya devletlerarası savaş) baş aktörleri olmuşlardır. Bir yandan ulus-devletçi hâkim söylemin “iç ve dış düşman” üretmeye meyyalyeti, bir yandan da emperyal dış güçlerin müdahaleleri, özellikle Afrika ve Asya kıtalarında II. Dünya Savaşı (D.S.) sonrasında patlak veren, pek de seyrek olmayan savaşların ve çatışmaların temel nedeni olmuştur. Bu bölgelerdeki uluslarüstü entegrasyon süreçlerinin başarılı olması halinde, savaşların sıklığında ve yol açtığı şiddetin dozunda bir azalma beklemek mümkün olabilecektir.

Hem savaşa ilişkin literatürde hem de uluslararası diplomasi-
de, “savaş” denince akla daha ziyade “devletler arası” nitelikteki savaşlar gelmektedir. Başka bir deyişle, “iç savaş” niteliğini haiz kitlesel silahlı çatışmalar çoğu zaman savaş kavramsallaştırmasının dışında tutulmaktadır. Bu çarpık yaklaşıma yol açan en az üç nedenden söz edilebilir: birincisi, Birleşmiş Milletler (BM) Kurucu Andlaşması’nın vurguladığı en temel uluslararası hukuk ilkelerinden birisi olan “devletlerin içişlerine karışılmasının yasaklanması ilkesi,” iç savaşların görmezlikten gelinmesine âdeta davetiye çıkarmaktadır. İkincisi, aynı andlaşmanın VII. Bölümünde hususiyetle “silahlı saldırı”ya yapılan vurgu, “uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atan” en temel unsurun “devletler arası savaş” olacağı fikrini ihsas etmektedir. Son olarak, iç savaşlar, en azından Soğuk Savaş döneminde, uluslararası sistemin başat aktörlerinin jeopolitik çıkarları açısından genellikle hayati bir önem taşımadığından, çoğu zaman görmezlikten gelinmiştir. İç savaşların hiç olmadığı kadar yıkım getirdiği ve hatta bazen Ruanda’da olduğu gibi soykırım düzeyine vardığı Soğuk Savaş sonrası dönemde, iç savaşları “savaş” kavramının dışında tutmak, o nedenle hem insani/ahlâki hem de bilgisel olarak doğru değildir.¹

1 Ne var ki, Soğuk Savaş sonrası dönemde, “insani müdahale doktrini”nin benimsenmesiyle birlikte uluslararası barış ve güvenliğe yönelebilecek tehditlerin daha kapsamlı bir şekilde tanımlanması, kuramsal olarak bu yazıda ortaya konan yaklaşıma uygun düşmekle birlikte, bu doktrinin 1990’lı yılların başlarından bu yana tutarlı bir biçimde hayata geçirilmemesi ve kimi zaman emperyal amaçlı askeri müdahalelere bahane teşkil etmesi nedeniyle, bu çalışmada eleştiri konusu yapılmaktadır.

“Savaş”a ve dolayısıyla “barış”a ilişkin çarpık tasavvurun önemli göstergelerinden birisi de, 1990’lı yılların başlarında sona eren Soğuk Savaş dönemine, literatürde, genellikle “uzun barış dönemi” payesinin verilmiş olmasıdır. Gaddis’in de vurguladığı gibi, gerçekte bu dönem yerküre üzerinde silahlanmanın doruğa çıktığı, yıkım ve felâket getiren pek çok sınırlı savaşın sahnelendiği, siyasi, dini ve etnik uyuşmazlıkların yol açtığı pek çok iç savaşın patlak verdiği ve insanlığın gördüğü en derin ideolojik kutuplaşmaların mütemediyen gerginliklere yol açtığı bir tarih kesiti olmuştur. Yine aynı dönemde, açlık, sefalet, hastalık ve adaletsizlik önemli insanlık sorunları olmaya devam etmiştir. O nedenle Soğuk Savaş dönemine “uzun barış dönemi” demek, isabetli bir betimleme değildir.² Gaddis’e göre, bu elverişsiz şartlar eski dönemlerde rahatlıkla bir büyük savaşa kapı aralayabileceği ve üstelik savaşın galiplerinin savaş sonrası oluşturdukları yeni uluslararası düzen hakkaniyete aykırı olduğu halde, II. D. S. sonrasında büyük bir savaşın çıkmamış olması hakikaten şaşırtıcıdır.³ Bunun belki de en önemli nedenlerinden birisi, nükleer silahlara sahip olan büyük güçlerin her birinin “ikinci vuruş yeteneğine sahip olması,” büyük devletler arasındaki bir savaşta nükleer silahların kullanılmayacağına garanti edilememesi nedeniyle, olası bir büyük savaşın ilgili tarafların tümüne yıkım getirecek olmasıydı. Bu durumda, savaşa ilişkin tasavvurlarını mümkün olan *en az maliyetle hasmına karşı kesin üstünlük sağlama stratejisine dayandıran* devletler için, “galibi” olmayacak bir savaşa girişmek intihar olacaktır.⁴

O halde savaşa ilişkin yanlış tasavvurların öncelikle izale edilmesi gerekir. Ancak ondan sonradır ki, savaşın mahiyeti ve mevcut küresel düzen içinde tuttuğu konum anlamlı bir zeminde tartışılabilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve İsrail gibi küresel ve/veya bölgesel hegemonya arayışında olan devletlerin, hususiyetle bazı İslam ülkelerine karşı (Afganistan, Irak, Lübnan, Somali) “asimetrik” saldırı savaşlarına giriştikleri görülmektedir. Fâillerin yüksek teknolojiye

2 John Lewis Gaddis, “The Long Peace”, M. Lynn-Jones & Steven E. Miller (der.), *The Cold War and After: Prospects for Peace*, Cambridge, Mass.; MIT Press, 1993, s. 2. Soğuk Savaş sırasında patlak veren irili ufaklı ulus-İçi ve uluslararası savaşlarda yüz milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Susanne Karstedt, “Terrorism and New Wars”, Bülent Gökay ve R. J. B. Walker (der.), *11 September 2001: War, Terror and Judgement*, Staffordshire, Keele European Research Centre, 2002, s. 103.

3 Gaddis, “The Long Peace”, s. 2.

4 Bu hususta bkz. Robert Jervis, “The Political Effects of Nuclear Weapons”, *The Cold War and After*, s. 70-80.

hükmettikleri bu savaşların, geleneksel ve hatta modern savaş kalıplarını fazlasıyla zorladığı açıktır. Savaş konusunda insanlığın yaşadığı ahlâkî açmaz, son yıllarda iyice derinleşmiştir. Daha açık olarak ifade etmek gerekirse, savaş bugün insanî boyutlarından öylesine arındırılmıştır ki, bu asimetrik savaşlar, mağdurların çektiği acıların, en azından galipler açısından gözlerden uzak tutulmasına imkân sağlaması nedeniyle, âdeta “görünmez” kılınmıştır. Bugün artık asimetrik savaşların müsebbibi olan saldırgan devletler, hem saldırılacak hedefleri belirlerken, hem de hasım saydıkları ülkeye saldırırken, ihtiyaç duydukları istihbarî bilgileri, doğrudan doğruya ilgili ülkedeki ajanları vasıtasıyla elde etmekten çok, uydular aracılığıyla ilgili verileri bilgisayarda işleyerek elde etmektedirler. Bu anlamda bunlar “uzaktan kumandalı” savaşlardır. Düşmanın görünmez kılındığı bu –saldırıda bulunan devlete bakan yönüyle– teknolojik savaşlar, aynı zamanda tarafların asker zâiyatı açısından da müthiş bir dengesizliğe tanıklık etmektedir. Sözgelimi, ABD öncülüğündeki Koalisyon Güçlerinin Irak’ı Kuveyt’ten çıkarmak gerekçesiyle Ocak 1991’de başlattıkları Körfez Savaşı’nda, yaklaşık 200,000 Irak’lı hayatını kaybederken, Koalisyon güçlerinin kaybı yalnızca 378 olmuştur.⁵ Bu durumun ayırında olan Jean Baudrillard, 1991’deki Körfez Savaşı’nın aslında “hiç olmadığı” tespitini yapmaktadır.⁶ Aynı yazar, ABD’nin (ve müttefiklerinin) 2003’teki Irak işgalinin, hem bütün bu yönleriyle hem de ırza tecavüzlerin ve mahkûmlara yönelik en ilkel düzeydeki cinsel tacizlerin işgalci güçlerce rutin bir şekilde icra edilmesi nedeniyle, “pornografik savaş” olarak tavsif edilebileceğini ileri sürmektedir.⁷ Öte yandan, ABD (ve işgalci ortakları), savaşın trajik boyutunu, yani yol açtığı insanî acıları ve yaşanan korkunç dehşeti insanların gözlerinden kaçırma gayretiyle, savaşı bir bakıma “estetize” etmeye çalışmaktadır. Savaşın bu korkunç yüzü ve insanı düşürdüğü sefil düzey, çeşitli medya ve iletişim manipulasyonlarıyla kamuoyunun dikkatinden kaçırılmaya çalışılmaktadır. Oysa savaş her şeyden önce ölüm ve yıkım demektir. Afrika kıtasında ve Balkanlar’da patlak veren etno-politik çatışmalar ve/veya sınır savaşları ve başka bir kısım savaşlar bir yana bırakılırsa, 11

5 Bu rakamlar Wikipedia portalinden elde edilmiştir: http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf_War.

6 Jean Baudrillard, *The Gulf War Did Not Take Place*, çev. P. Patton, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1995.

7 Jean Baudrillard, “War Porn”, çev. P. Taylor, *International Journal of Baudrillard Studies*, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 2005, http://www.ubishops.ca/ baudrillardstudies/vol2_1/taylor.htm.

Eylül sonrasında vuku bulan uluslararası savaşların önemli bir kısmının müsebbibi ABD, İngiltere ve İsrail olmuştur. İlk ikisi Afganistan'ı (2001) ve Irak'ı (2003) (koalisyon güçleriyle birlikte) işgal ederken, İsrail de 2006 yazında Lübnan'a saldırmıştır. Bu asimetrik savaşlar bugün dünya barışının önündeki en önemli engeller durumundadır.

Özellikle asimetrik saldırı savaşları üzerinde durulacak olan bu makalede, öncelikle son birkaç yüzyılı kapsayan tarih diliminde Batılı savaş tasavvurunun ayırıcı özellikleri ele alınacaktır. Bunun ardından, bugünü de kapsayan II. D. S. sonrası dönemde saldırgan savaşlara yol açan başlıca faktörler irdelenecektir. Daha sonra, asimetrik saldırı savaşlarının neden "insanlığa karşı bir suç" olarak tavsif edilmesi gerektiği hususu üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünden bir önceki bölümde ise, özellikle 11 Eylül (2001) sonrası eksen alınarak, savaş, uluslararası hukuk boyutu itibariyle tartışılacaktır.

Modern Dönemde Batılı Tasavvurda Savaş

İnsanlığın son birkaç yüz yıllık tarihine bakıldığında, görülür ki, büyük can kaybına yol açan büyük çaplı savaşlar hemen her zaman Batı'da ortaya çıkmıştır. Sözelimi, Avrupa'da ciddi bir nüfus kaybına yol açan Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), yine Avrupa'yı kasıp kavuran Napolyon Savaşları (1792-1814), milyonlarca insanın ölümüne yol açan ve yeryüzünün dört bir köşesini kana bulan Birinci (1914) ve İkinci D. S.'leri (1939-1945), Batılı devletlerce çıkarılmış savaşlardır. O nedenle Doğu toplumlarının Batılı devletlerce sık sık barbarlık, saldırganlık ve şiddet-taraftarlığıyla suçlanması, menşei olmayan asılsız bir iddiadır. Aslında modern dönemde sık sık ortaya atılan bu tür iddialar hemen her zaman Batı'nın emperyal yayılmacılığına "bahane teşkil eden" ideolojik ve psikolojik savaş unsurlarıdır.

Avrupa'nın 15. yüzyıldan itibaren niteliksel bir sıçrama yapmasına imkân sağlayan Rönesans ve Reformasyon süreci ve bu süreci tamamlayan Aydınlanma çağı (17.-18. yüzyıllar) ve Sanayi Devrimi (19. yüz yıl), önce Avrupa'da, sonra ABD, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde toplumsal değişme dinamiklerinin temel referansının "dinî kutsallar"dan kapitalizme ve birey-merkezli bir rasyonalizme geçmesine yol açmıştır. Bu süreçte, girilecek bir savaşın "yarar"ı, "haklı savaş" gerekçesine bağlanmaktan ziyade, iktisadî, siyasî ve askerî getirisi açısından değerlendirilmeye başlanmıştır. Dinî ve ahlâki referansların önce devlet katından sonra da bir bütün olarak kamusal alandan ötelenmesi, savaşları ve savaşlara yol

açan ekonomi-politik beklentileri ve hedefleri, Batı sisteminin ta merkezine yerleştirmiştir. Başka bir deyişle, sermaye birikimini ve ekonomik yayılcılığı varlıklarının asli gayesi olarak belirleyen ve bu amaçla dünyanın önemli bir kısmını sömürgeleştiren modern Batı, savaşı dış politika stratejisinin mütemmim cüzü kabul etmiştir. “Sömürge savaşları” olarak başlayan bu süreç, 20. yüzyılda sömürgelerin tedricen bağımsızlık kazanmalarıyla birlikte, “emperyalist paylaşım savaşları”na dönüşmüştür. Ekonomi-politik gereksinim ve beklentilerin dümen suyunda Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına Avrupalı güçlerce düzenlenen askerî seferler, bu dönemde kendisini çeşitli “ideolojik” söylem araçlarıyla meşrulaştırmaya çalışmıştır: Tanrıtanımazları Hristiyanlaştırmak; barbarları uygarlaştırmak; tarih dışı kalmış halkları ataletten kurtarıp tarihin parçası kılmak v.s. Önce sömürge savaşları, sonra emperyalizm ve yeni-sömürgecilik dünyanın geri kalan kısmını kana ve gözyaşına boğarken, Avrupa’yı (ve 19. yüzyıldan itibaren ABD’yi) güçlü ve zengin bir kıta haline getirmiştir. O nedenle Batı ile Batılı olmayan dünya arasındaki ilişkilerde, savaş, arzî değil *süreklilik taşıyan yapısal* bir unsurdur. Son 200 yılda vuku bulan (uluslararası nitelikteki) yüzlerce savaşın kahir ekseriyetinin ya Batılı devletler arasında gerçekleştiği ya da Batılı güçlerin (Rusya ve İsrail dahil) hususiyetle Asya ve Afrika’da giriştikleri sömürgecilik ya da emperyalizm-eksenli savaşlar olduğu görülmektedir.⁸

Bu nedenle, hegemonik güç odaklarının ve medyanın bizlere belletmeye çalıştığı aksine, modern dönemde savaş her şeyden önce *Batı’ya özgü yapısal ve zihni bir sorun* olarak tebâruz etmektedir. Kuşkusuz hem geçmişte hem de bugün başka coğrafi havzalarda da savaşlar olmaktadır, ve hatta bazılarında –Irak-İran savaşında (1980-88) olduğu gibi– yüz binlerce insan hayatını kaybetmektedir. Özellikle Afrika kıtasında iç savaşlar yaygındır ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Sudan gibi bazılarında onlarca yıldır süren bu savaşlarda birkaç milyon insan hayatını kaybetmiştir. Ne var ki, bu çatışmalar genellikle iç savaş niteliğinde oluşları itibariyle, bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliğe yönelik vahim bir tehdit oluşturmamaktadır. İkincisi, bu savaşlar genellikle Batılı sömürgecilerin çizdiği yapay sınırların ya da sömürge yönetimlerinin farklı kabileler ve etnik topluluklar arasında geçmiş-

8 Bu savaşların bir listesi Wikipedia’da şu adreslerde bulunabilir: 1800-1899: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1800%E2%80%931899; 1900-1944: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1900%E2%80%931944; 1945-1989: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1945%E2%80%931989; 1990-2002: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1990%E2%80%932002; 2003-: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_2003%E2%80%93current.

te ektiği kin tohumlarının bir neticesi olarak patlak vermektedir. Irak-İran savaşı ise, öncelikle, ABD başta olmak üzere Batılı emperyal güçlerin İran devrimini boğmak için Irak'ı kışkırtmalarından kaynaklanan bir savaş niteliğindedir. Yine Batı-dışı havzalarındaki ulusal veya uluslararası savaşlarda Batılı silah tüccarlarının çatışma bölgelerine akıttıkları silahların ve Batılı emperyal güçlerin genellikle savaşan taraflardan birisine çıkarları gereği perde gerisinden verdiği desteğin azımsanmayacak bir rolü vardır. Bütün bu nedenlerle, bugün, çatışmanın en fazla özdeşleştirilebileceği uygarlık, Batı uygarlığıdır. Batılı düşünce geleneğinde "çatışma"nın insanlığın gelişimine yön veren en temel dinamiklerden birisi olarak tebâruz ettiği bir vakıadır. Suruş'un şu gözlemine hak vermemek elde değildir:

Karl Marks'ın -ki Batı dünyasının en parlak zihinlerinden birisidir- sınıf çatışması üzerine kurulu bir tarih okuması inşa ettiği 19. yüzyıldan, Samuel Huntington'ın medeniyetler çatışması tezini ortaya attığı günümüze kadar [Batı'da] çatışma hep ana unsur olagelmıştır. Çatışma, ihtilâf ve savaş kavramları daima Batı medeniyetinin zihin yapısı içinde yer almıştır. Hep bir düşmana ihtiyaç duymuşlardır.⁹

Saldırı savaşlarının bugün bile insanlığın vicdanında tamamen mahkûm edilmesinin önündeki en önemli engellerden birisi de, modern dönemde savaşlara yüklenen bilimsel/teknolojik ve siyasi/hukuksal işlevlerdir. Özellikle Batılı literatürde, hususiyetle hâkim konumda olan devletlerin taraf olduğu savaşlar, tarihin *önemli dönemeç noktaları* olarak tasvir edilmekte, buna karşılık, savaşların halklara getirdiği yıkım ve felâketler yeterince vurgulanmamaktadır. Böylece, sözgelimi Avrupa'yı yakıp yıkan Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) sonunda egemen ve eşit devletler arasında düzenli diplomasiyi başlatarak bir bakıma uluslararası hukukun temelini atan Westphalia düzeni ortaya çıkarken, Napolyon Savaşları (1792-1814) sonrasında Avrupa'da istikrar oluşturmayı amaçlayan Viyana düzenlemeleri kabul edilmiştir. 20. yüzyılda ihdas edilen Milletler Cemiyeti sistemi (1919) ile Birleşmiş Milletler (BM) sistemi (1945) de yine, esas itibarıyla Batılı devletler arasındaki düşmanlıklardan kaynaklanan ve milyonlarca insanın ölümüne ve sakat kalmasına neden olan I. (1914-1918) ve II. D. S.'lerinin (1939-1945) doğrudan bir sonucu olmuştur.¹⁰ İşte uluslararası sistem içindeki kapsamlı dönüşümlerde birinci derecede rol oynayan sa-

9 Abdülkerim Suruş'la mülakat, *Anlayış*, Sayı 45, Şubat 2007, s. 35.

10 Bu husus, Ahmet Davutoğlu'nun *Küresel Bunalm* başlıklı çalışmasında yer yer vurgulanmaktadır: İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

vaşlar, bu nedenle Batılı zihni tasavvurda insanlığın mükemmele doğru evrilen uzun yürüyüşündeki önemli mihenk taşlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Savaşlar aynı zamanda, hemen her zaman, Batı dünyasındaki bilimsel ve teknolojik sıçramanın en önemli tetikleyici unsurlarından birisi olagelmıştır.¹¹ Bütün bu nedenlerle, modern dönemde, savaşın Batı tahayyülünde tarihin en önemli itici güçlerinden birisi olarak kabul edildiği açıktır.

1945 Sonrasındaki Savaşların Başlıca Nedenleri

Hem Soğuk Savaş döneminde hem de Soğuk Savaş sonrası dönemde savaşlar ve gerginlikler ne yazık ki uluslararası sistemin baskın unsurları arasında yer almıştır. Bu dönemde, Realizm'e dayalı dünya algısının hâkim güçlerin karar-alıcıları üzerinde baskın bir rol oynadığı açıktır. Bu algı, dış dünyayla ilgili olarak, özellikle "çevreleme" (*containment*), "caydırıcılık" (*deterrence*) ve "güç dengesi" (*balance of power*) gibi kavramlar ve pratiklerle hayata geçirilmiştir. ABD'yi merkeze alan ben-merkezci bir yaklaşımla, Soğuk Savaş dönemini "uzun barış" dönemi olarak olumlayan Amerikan dış politika çevreleri, bu dönemde Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının yaşadığı acıları, özellikle de savaş trajedisini göz ardı etme eğiliminde olmuşlardır. Oysa bu nasıl bir "barış"tır ki, bu dönemde 125 savaş patlak vermiş ve 40 milyonun üzerinde insan hayatını kaybetmiştir!¹² Soğuk Savaş döneminin Batı literatüründe genelde bir barış dönemi olarak algılanması, özellikle Amerikan akademik çevrelerinin savaşa ve barışa ya da yaşayanlara ve ölümlere ilişkin tasavvurlarının ne denli Batı-merkezli olduğunu da ortaya koymaktadır.¹³

Aynı bakış açısına göre, güçlü ve zengin devletler arasında II. D. S. sonrasında herhangi bir savaşın çıkmamış olması, yalnızca "caydırıcılık" doktrini çerçevesinde açıklanabilir. Bu "güç-merkezli" yaklaşım, aslında insanlığın nasıl sınır tanımaz bir tahrip kapasitesinin tehdidi altında olduğunu göstermektedir. Uluslararası aktörler arasında mevcut olan güvensizlik burada durmamakta-

11 Sözelimi bilgisayar, buharlı gemi, uçak, internet, mikrodalga fırın gibi buluşlar askeri kullanım amaçlı olarak icat edilmişlerdir. Öte yandan, bugün ABD'deki bilim adamlarının önemli bir kısmının, "savunma sanayii" denen "savaş sanayiinde" çalıştığı dikkate alındığında, savaşın "bilimsel ve teknolojik işlevi"nin en azından ABD özelinde eski konumunu muhafaza ettiği söylenebilir.

12 Richard Falk, *Human Rights Horizons: The Pursuit of Justice in a Globalizing World*, New York and Londra, Routledge, 2000, s. 174.

13 Ibid.

dir. Birbirleriyle müttefik olan devletler arasında bile karşılıklı casusluk faaliyetleri çoğu zaman devam etmekte, bunlar arasında farklı zamanlarda değişik devletler-arası kombinezonlar oluşabilmektedir. Böyle bir barışın “barışçıl” olduğunu iddia etmek herhalde kolay değildir.¹⁴

Uluslararası ilişkileri *liberal* bir perspektiften okumaya çalışan “demokratik barış” teorisine göre, (liberal) demokratik devletler, insan haklarını, özel mülkiyeti ve girişim özgürlüğünü, hukukun üstünlüğünü, şeffaflığı ve siyasi çoğulculuğu esas aldıklarından, halklarının desteğini kaybedecekleri korkusuyla, birbirleriyle savaşmama eğilimindedirler.¹⁵ Bu noktada sorulması gereken soru şudur: en azından son birkaç on yılda, Batılı liberal demokratik devletler birbirleriyle savaşmaktan kaçınmalarına rağmen, neden bu devletlerin bir çoğu, Batılı olmayan bölgelerde zaman zaman saldırgan savaşlar başlatmakta ya da başka bir Batılı devletin (sözgeli ABD’nin) bu türden girişimlerini desteklemektedir?¹⁶

Bunun nedenini anlamak için herhalde öncelikle Batı’daki siyasi seçkinler nezdinde modern dönemde hâkim olan uluslararası ilişkiler tasavvuruna bakmak gerekir. Dünya politikasında hâkimiyet kurmuş olan güçler, yukarıda da ihsas edildiği gibi, dış politika stratejilerini belirlerken genellikle Realist paradigmaya yaslanmaktadır. Bu devletlere göre, dünyada barış ve istikrarın hüküm sürmesi için, her şeyden önce, gerekirse hasımlarına karşı kullanılmaktan çekinmeyecekleri kapsamlı bir askerî güce sahip olmaları zarurî bir önkoşuldur. Bu bakış açısına göre, nükleer silahların varlığı dünya barışı için önemli bir güvencedir. Jeopolitik dengeler açısından hayati önem taşıyan nükleer silahlar, yalnızca “yanlış” ellerde bulunmaları halinde insanlık için tehlike arz edebilecektir. O nedenle hâkim güçler, yeryüzünün nükleer silahlardan tamamiyle temizlenmesini desteklemekten, barışa zarar vereceği ve uluslararası düzeni akamete uğratacağı gerekçesiyle bugüne dek imtina ederken, bunun yerine nükleer silahların yayılmasını engellemeyi temel bir hedef olarak belirlemişlerdir.¹⁷ Bu görü-

14 Ibid., s. 174-175.

15 Bu konuda bkz. Michael Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs: Part I”, *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 12, 1983, s. 205-235.

16 Mart 2007’de yapılan kapsamlı bir anket çalışması, Avrupa halklarının çoğunluğunun, nükleer faaliyetleri nedeniyle İran’a yönelebilecek olası bir askerî müdahaleye destek vereceğini ortaya koymuştur. Böylece “medenî” ve “barışsever” Avrupalı devletlerin ve halkların, özellikle Batılı-olmayan dünyayla olan ihtilâflarında “savaşkan” bir refleksle hareket etme eğiliminde olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. (<http://www.openeurope.org.uk/media-centre/pressrelease.aspx?pressreleaseid=36>)

17 Falk, *Human Rights Horizons*, s. 33.

şün karşısında konumlandırılan bir başka paradigma ise, uluslararası barış ve adaleti jeopolitiğin emrinden çıkarıp, BM Güvenlik Konseyi eliyle hayata geçirecek olan müşterek bir güvenlik sisteminin varlığını zarurî görmektedir. Bu İdealist yaklaşımın, Realist paradigmayı dengede tutma gücüne sahip olduğunu, onun başlıca zaafalarını "ıslah ettiğini" iddia etmek ne yazık ki mümkün değildir. Aslında bugünkü müşterek güvenlik sistemi, karşı çıkılan Realist paradigmanın pek çok unsurunu bünyesinde barındırmaktadır. Gerçekten de, Güvenlik Konseyi'nde beş daimi üyenin sahip olduğu veto yetkisi, hassas konuların kapalı kapılar ardında müzakere edilmesi, ve bu organın gündem ve kararlarını herhangi bir sınırlamaya maruz kalmaksızın belirleyebilmesi, BM bünyesindeki müşterek güvenlik sisteminin aslında jeopolitik güç mücadelesinin bir *aracı* haline dönüştürüldüğünü göstermektedir. Başka bir deyişle, Güvenlik Konseyi, aslında uluslararası sistem içindeki jeopolitik dengeleri bire bir yansıtmaktadır. Soğuk Savaş sırasında kapitalist ve sosyalist bloklar arasındaki rekabetin ifadesi olan çift kutuplu sistem nedeniyle kilitlenmiş olan Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan tek kutuplu sistemde ABD'nin jeopolitik güç mücadelesinin bir vasıtası haline gelmiş görünmektedir.¹⁸

Aslında *Pax Americana*'ya (ABD'nin global tahakkümüne dayalı istikrar) doğru gidişin işaretleri daha 1990'lı yılların başlarında alınmaktaydı. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden kısa bir süre sonra ABD'deki karar-vericiler, şekillenmekte olan tek kutuplu uluslararası sistemde ABD'nin, ayakta kalan tek süper güç olarak bu konumunu muhafaza etmesi için, elinden geleni ardına koymaması gerektiğini ifade etmeye ve de akabinde bu yönde politikalar geliştirmeye başlamışlardı. Bu çevreler herhangi bir rakip gücün Amerikan hâkimiyetine zarar vermesine izin verilemeyeceğini açıkça ifade etmişlerdir. ABD'ye göre, tek kutuplu sistemin çoğulcu bir uluslararası sisteme evrilmesi, Amerikan çıkarlarına aykırıydı, çünkü böyle bir durum jeopolitik belirsizliğe ve uluslararası düzeyde istikrarsızlığa yol açacaktı.¹⁹

Soğuk Savaş 1990'lı yılların başlarında sona erdiği halde, başta ABD olmak üzere, üye devletlerin NATO'nun varlığını devam ettirme hususundaki ısrarları, Batı dünyasının uluslararası güvenlik algısının ve yapılanmasının çarpıklığını ve ahlâk-dışılığını bir kez daha göstermiştir. Nitekim NATO üyesi devletlerin önemli bir kısmının ABD'nin Afganistan'ı işgaline NATO kararları çerçevesin-

18 Ibid.

19 Christopher Layne, "The Unipolar Illusion", *The Cold War and After*, s. 245-246.

de –fiilî olarak ABD'nin yanında yer alarak– askerî destek vermesi, NATO'nun emperyal işlevi hakkında açık bir fikir vermektedir. Askerî açıdan Varşova Paktı olarak örgütlenen sosyalist bloktan gelebilecek olası bir saldırı tehlikesine karşı ittifak üyelerini topluca savunma misyonunu hayata geçiren NATO'nun, bu paktın 1991'de dağılmasından sonra kendisini ortadan kaldırmak bir yana, Soğuk Savaş sonrasında yaptığı yeni görev tanımlarının alabildiğine geniş kapsamlı ve keyfi olduğu dikkate alınınca, bu sonuç pek de şaşırtıcı olmasa gerektir.

Gerçekten de Soğuk Savaş sonrasında önemli bir dönüşüm geçiren NATO, bu dönemde bir “savunma paketi” olmanın ötesine geçerek, üye devletlerin “meşru müdafaa hakkı” kapsamında müştereken korunması hedefinin yanı sıra, kendisine yeni misyonlar biçmiştir. Bu yeni yetki ve hedeflerin uluslararası barış ve güvenliğe ne ölçüde katkı yaptığı ise tartışmaya açık bir husustur. NATO'nun kendisine çizdiği yeni misyon, başka unsurlara ilaveten, hangi tür unsurları içermektedir?

a) *Uluslararası terörizm ve nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların yayılması gibi asimetrik tehditlere karşı etkin bir mücadele ortaya koymak:*²⁰ Bu yeni görev tanımının çok problemlî olduğunu öncelikle belirtmek gerekir. ABD, İngiltere ve Fransa gibi NATO üyelerinin ellerinde, nükleer silahlar da dahil olmak üzere, mebzul miktarda kitle imha silahları varken, başka devletlerini bu silahların elde etmesine engel olmaya çalışmaları, en hafif deyimle “tutar-sızlıktır.” Kaldı ki, NATO'nun kendisine böyle bir rol biçmesinin dayanağı olan herhangi bir yasal ve/veya meşru gerekçe de mevcut değildir. Öte yandan, NATO belgelerinde, kitle imha silahlarına sahip olup NATO'nun yakın coğrafyasında bulunan Rusya ve İsrail gibi ülkelerin, bu örgütün “tehdit algılaması” içinde görüldüğüne dair ortada herhangi bir işaret de yoktur.²¹

b) *Güvenlik Konseyi'nin vermiş olduğu bir yetki olması bile, gerek görüldüğünde belli ülkelere/bölgelere askerî müdahalede bulunmak:* Bilindiği gibi, meşru müdafaa hakkı istisna edilirse, uluslararası ilişkilerde müşterek askerî güç kullanım yetkisi yalnızca BM Güvenlik Konseyi'ne ait bulunmaktadır. Ne var ki, NATO, özellikle ABD'nin ve İngiltere'nin telkinleriyle, giderek bir “dünya jandarması”na dönüşmektedir. Böylece bu örgüt, herhangi bir NATO üyesine silahlı bir saldırı olmasa bile, çıkarları gerektirdiği takdir-

20 NATO 1949-1999, 50th Anniversary, NATO Office of Information and Press.

21 Bruno Simma, “NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal of International Law*, Cilt 10, 1999, s. 21.

de herhangi bir devlete karşı askerî güç kullanabilecektir. BM Kurucu Andlaşması'nın (askerî) güç kullanımı için koyduğu sınırlar böylece ihlâl edilmiş olmaktadır.²² NATO'nun keyfi güç kullanımına sahne olan ilk askerî müdahale, 1999'da Sırbistan'a karşı gerçekleşen hava saldırılarıdır. Ne var ki, bu müdahale sayesinde yüz binlerce Kosova'lı Müslüman'ın olası katliamının engellenmiş olması ve mültecilerin bir çoğunun topraklarına dönmesine imkân sağlanması, bu eyleme yönelik tepkileri sınırlamıştır. Bu örgütün bir "jandarma gücü" gibi hareket edeceğinin bir başka göstergesi de, NATO Konseyi'nin, ABD'nin 11 Eylül terör saldırılarından El-Kaide ile birlikte sorumlu tuttuğu Afganistan'a karşı planladığı saldırıya NATO'nun "müşterek meşru müdafaa hakkı çerçevesinde" (NATO Andlaşması, 5. madde) destek vereceğinin açıklanması olmuştur.²³ Nitekim ABD, arkasına pek çok NATO ülkesini de alarak, 2001 sonlarında Afganistan'a girerek bu ülkeyi işgal etmiştir.²⁴

Bütün bu nedenlerle, denebilir ki, NATO, bugün Batılı devletler grubunun uluslararası sistem içinde askerî ve siyasi hegemonyasını sürdürmesinde önemli bir işlev yüklenen temel bir sistemik

22 Sözelimi, NATO Parlamenterler Assamblesi'nin Kasım 1998'de kabul ettiği Avro-Atlantik Güvenliğinin Yeniden Tanımlanmasına ilişkin Karar'da, meşru müdafaa hakkı konusunda NATO'yu keyfi davranmaya yönlendirebilecek son derece esnek bir dilin kullanıldığı gözlenmiştir. Burada denmektedir ki, Assamble, bireysel ve müşterek meşru müdafaa hakkının aynı zamanda "ortak çıkarların ve değerlerin korunması için de" hayata geçirilmesi gerektiğini düşünmektedir. (NATO Parliamentary Assembly (Formerly North Atlantic Assembly), Resolution 283 on Recasting Euro-Atlantic Security: Towards the Washington Summit, 1998, http://www.naa.be/archivedpub/comrep/1998/ar290_pcter-e.asp). Demek ki, örgüt yalnızca BM Kurucu Andlaşması'nın öngördüğü üzere, bir üye devletin silahlı bir saldırıya uğraması durumunda değil, kendince uygun gördüğü başka durumlarda da müşterek askerî müdahale mekanizmasını devreye sokabilecektir. Zaten NATO'nun bu tarihten sonraki siciline bakıldığında, bu yaklaşımın üye devletlerce benimsendiği görülmektedir.

23 2 Ekim 2001, <http://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm#FN1>.

24 NATO'nun, BM Kurucu Andlaşması'nı âdeta sıradan bir uluslararası andlaşmaymış gibi değerlendirmesi, hem hukuken yanlıştır hem de gayri-ahlâkîdir. Simma'ya göre, NATO'nun kendisini bir bakıma BM'le aynı hiyerarşik düzlemde görmeye başlaması, BM Andlaşması'nda öngörülen yükümlülüklerin hafife alınmasına yol açmaktadır. BM Andlaşması sıradan bir uluslararası andlaşma değil, ve fakat uluslararası toplumun "anayasası" gibi görülmesine imkân verecek işlevler yükümlenmiş çok önemli bir andlaşmadır (Simma, "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects", s. 18). O nedenle, NATO'nun BM Kurucu Andlaşması'nın hiyerarşik üstünlüğünü açıkça kabul etmesi gerekmektedir. Bu örgüt, kendisine, BM Kurucu Andlaşması'ndan ve genel uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerine aykırı olan yeni roller biçemez ve yeni yetki alanları oluşturamaz. NATO üyesi tüm devletler yeni görev tanımları konusunda görüş birliği içinde olsalar bile, bu gerçek değişmez (ibid., s. 19).

unsur haline gelmiştir. Bugün salt bir askerî “savunma” örgütü olmaktan çıkmış olan NATO, küresel düzeyde gerginlikler üretmesini mümkün kılan “ofansif” yetkilerle donatılmış bulunmaktadır. Bugün NATO genel olarak Batı’nın, özel olarak da ABD’nin küresel stratejisinde hayati bir rol oynayan bir nevi “süper-örgüt” haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasında tedrici olarak âdeta BM Güvenlik Konseyi gibi hareket etmeye başlayan NATO, böylece uluslararası barış ve güvenliği “tehdit eden” aktörleri ve süreçleri kendi çıkarlarına uygun olarak tanımlama ayrıcalığını elde etmiştir. Ahmet Davutoğlu’nun vurguladığı gibi, günümüzde, küresel düzeydeki finans hareketlerini IMF, kredi akışlarını Dünya Bankası, ticari ilişkileri ise Dünya Ticaret Örgütü aracılığıyla yönlendiren ve denetleyen Amerikan hegemonik düzeni, NATO aracılığıyla da stratejik dengeleri kendi uhdesinde tutmaya çalışmaktadır.²⁵

ABD’nin uluslararası sisteme yönelik hegemonik yaklaşımı, George W. Bush’un başkanlığı döneminde, daha da saldırgan bir yönelime girmiştir. Gerçekten de Bush doktrini olarak 2002 yılında ilân edilen “ön alıcı savaş” (*pre-emptive war*) doktrini çerçevesinde, ABD’nin, rakipsiz gücünü ileride tehdit edebilecek potansiyel rakiplere karşı askerî müdahale hakkına sahip olacağı öngörülmüştür. Saldırganlığa kapı aralayan bu yeni doktrinin uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını yasaklayan BM Andlaşması’na aykırı olduğu ayan beyan ortadadır.

Bugün gelinen noktada uluslararası ahlâk (*morality*), ne yazık ki, uluslararası sistemin ayrıcalıklı aktörlerinin siyasi iradelerinin ve sahip oldukları nispi güçlerine ilişkin tahayyüllerinin bir yansıması olan “rasyonel hesapçılığa” indirgenmiştir. Bu güçleri harekete geçiren temel çıkış noktası, insan tekinin kendi dışındaki dünyaya karşı saldırgan güdülerle hareket ettiği varsayımına yaslanan Realist paradigmadır. Bu aktörler hiçbir tutarlılık kaygısı duymaksızın, kendilerini “iyi,” ötekileştirdikleri başkalarını ise “kötü” olarak tavsif ederek siyasal çıkarlarına uygun pozisyonlar alma “imtiyazı” elde etmektedirler. Bu iki yüzlü tavrın günümüzdeki en hazin örneği, kendisini insanlığın yararına olan soylu fikirlerle mücehhez bir dünya lideri olarak gören ABD’dir.²⁶

Kalkınmış ülkelerin, bugün, aralarındaki çıkar çatışmalarını savaş yoluyla çözümlenmekten kaçındığını gözleyen Hirst, bu türden savaşların (“çıkar çatışması”) nispeten yoksul ülkeler arasında vuku bulabileceğini ileri sürmektedir. Görünür bir gelecekte

25 Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 232.

26 Falk, *Human Rights Horizons*, s. 174.

kalkınmış ülkelerin kendi toprakları dışında savaşması ise, yazara göre, ancak “insani” gerekçelerle girişilecek bir uluslararası müdahale çerçevesinde mümkün olacaktır.²⁷ Bu türden bir müdahaleciliğe “yasalık” kılıfı giydirecek hukuk çerçevesi, hale hazırda, “insani müdahale doktrini” adı altında Soğuk Savaş’tan hemen sonra ihdas edilmiş bulunmaktadır. Buna göre, bir ülkedeki kapsamlı insan hakları ihlallerine ya da darbeye iktidara gelen bir yönetime ya da bir iç savaşa veya kitlesel açlığa son vermek için, gerekirse, uluslararası güçler Güvenlik Konseyi kararıyla ilgili devlete karşı askerî müdahalede bulunma hakkına sahiptir. İkinci Körfez savaşı sonrasında (1991), yönetime karşı silahlı kalkışmada bulunan Kuzey Irak’lı peşmergelerin, bu isyanlarının bastırılmasından sonra aileleriyle birlikte Irak’ı terk ederek İran ve Türkiye’ye sığınmalarından sonra Güvenlik Konseyi’nce kabul edilen 688 sayılı karar,²⁸ bu yeni doktrinin ilk uygulaması olmuştur. Kuzey Irak’ta yaşayan Kürtlerin toplu katliamının önlenmesi ve topraklarına güvenli dönüşü için her türlü tedbirin alınacağını öngören bu kararı kendilerine dayanak yapan ABD, İngiltere ve Fransa gibi Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleri, Kuzey Irak’ın büyük bölümünü kapsayan bir alanı “güvenli bölge” ilân etmiş ve Türkiye’nin müsaadesiyle Güneydoğu’ya Çekiç Güç adı verilen bir uluslararası güç yerleştirmişlerdir. Birkaç yıl sonra, ABD’nin önderliğindeki bir uluslararası güç, buradaki açlığa son vermek ve devlet otoritesini yeniden tesis etmek için 1992-94 yılları arasında yine bir Müslüman ülke olan Somali’ye “insani müdahale doktrini” çerçevesinde Güvenlik Konseyi’nin verdiği yetki temelinde müdahale etmiştir.²⁹ Açıktır ki, bu ve benzeri müdahaleler, bugün Batı-eksenli “haklı savaş” doktrinine yeni bir hayatiyet kazandırmış görünmektedir. Bu türden müdahalelerin tutarlı bir pratiğe yaslanmayıp “seçmeci” olacağı ve üstelik yeni barbarlıklara kapı aralayacağı düşünüldüğünde, insani müdahale doktrininin bünyesinde büyük bir tehlike barındırdığı açıktır. Nitekim “insani müdahale” gerekçelerine bağlanan askerî müdahalelerin önemli bir kısmı, 1990’lı yıllardan başlayarak özellikle Batı-dışı dünyada büyük tepkiler almıştır.

Bilindiği gibi, Batılı-olmayan dünya birkaçasıdır Batı dünya-

27 Paul Hirst, *War and Power in the 21st Century*, Cambridge, Polity Press, 2001, s. 96.

28 Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, 5 Nisan 1991, *Security Council Official Records*, S/INF/47, s. 31-32.

29 BM Güvenlik Konseyi Kararı No 733, 25 Eylül 1991, s. 55-56; No 746, 17 Mart 1992, s. 56-57; No 751, 24 Nisan 1992, s. 57-58; No 767, 27 Temmuz 1992, s. 59-60; No 775, 28 Ağustos 1992, s. 61-62; No 794, 3 Aralık 1992, s. 63-65, Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, *Security Council Official Records*, S/INF/48.

sı karşısında “savunma pozisyonunda” bulunmaktadır; başka bir deyişle, “Doğu”nun yakın bir gelecekte de Batı dünyası için bir tehdit oluşturmayacağı açıktır. Ne var ki, bir yandan daha önce de vurgulanan Batı’daki Realist paradigmanın hâkimiyeti ve Batılı dünya tasavvurunun kendi bünyesinde ahlâkîliğe yer vermeyip “hesapçılığı” esas alması gerçeği, bir yandan da kapitalist ekonomi-politiğin kurulu düzenin devamı için dünya enerji kaynaklarının ve pazarlarının yakın denetim altına alınmasını bir gereklilik olarak dayatan kendine has özellikleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem içinde barışçıl dönüşümlere ne yazık ki imkân vermemiştir. Başlangıçtaki iyimser umutların aksine, bugün, başta İslam dünyası olmak üzere, Batılı olmayan halklar, ABD’nin (ve başta İngiltere olmak üzere onunla işbirliği yapan bir kısım Avrupa ülkesi, İsrail ve Avustralya gibi ülkelerin) giderek genişleyen kısıf altına alınmıştır. Bu kıskaç bir yanıla doğrudan silahlı işgal (Irak, Afganistan), bir yanıla da işgal tehdidi (İran, Suriye) yoluyla oluşturulmuştur. ABD’nin hava saldırısına uğrayan Somali (2006-2007) ve Sudan (1998) gibi ülkeler de aynı Amerikan saldırganlığının hedefleri olmuşlardır. İsrail’in Temmuz/Ağustos 2006’da 34 gün boyunca taş taş üstünde bırakmadığı Lübnan saldırısına ABD’nin verdiği “açık” ve Avrupa Birliği’nin verdiği “örtülü” destek, İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı büyük tehlikeyi bir kez daha göstermiştir. Son olarak, 2006 başlarında yapılan seçimlerde Hamas’ı iktidara getirdiği için Filistin halkına karşı İsrail ile birlikte Batılı devletlerce uygulanan ağır ekonomik ambargo, 1990’lı yıllarda Irak halkına karşı uygulanan ve yüz binlerce insanın hayatına mal olan kapsamlı ambargonun acı hatıralarını zihinlerde yeniden canlandırmıştır. Nereden bakılırsa bakılsın, bugün de, son birkaç yüzyılda olduğu gibi, İslam dünyası ve genel olarak Batı-dışı dünya, ABD liderliğindeki Batı’nın amansız baskısı ve tehdidi altındadır. Durum böyle iken, saldırgan küresel ya da bölgesel güçlerin kendilerini “masum kurbanlar”mış gibi takdim etmeleri, buna karşılık, Batı-dışı dünyada kendi kontrolleri dışında gelişen her tür kıpırdanmayı hemencecik “kabul edilemez bir tehdit” ya da “açık bir saldırganlık” olarak lanse etmeleri, tam bir ikiyüzlülük örneği olarak karşımızda durmaktadır.

Bir yandan ABD, hususiyetle George W. Bush döneminde, bir yandan da İsrail ve Sırbistan gibi işgalci bölgesel güçler, Soğuk Savaş sonrasında bu saldırgan emellerine dinî bir kılıf geçirme hususunda da pek mahir davranmışlardır. Bu tür gerekçelere zemin hazırlayan dinsel “metinler,” başka halkları boyunduruk altına alan eylemleri kolaylıkla “şiddet hareketi olmaktan çıkarır; haklı ve

gerekli bir eylem konumuna sokar.”³⁰ Afganistan’ın ve sonrasında Irak’ın işgali sürecinde ABD Başkanı George W. Bush’un işgal gerekçeleri arasında saydığı, bu ülkelere “demokrasiyi ve insan haklarını armağan edecekleri” iddiasını dillendirmesinin yanı sıra, şer güçlere karşı (Tanrı adına) verecekleri savaştan bahsetmesi, bu yaklaşımın son yıllardaki en trajik örneklerinden birisini oluşturmuştur. Hem geçmişte hem de günümüzde dinsel tahammülsüzlük ve taassup, savaşların önemli bir nedeni olmuştur. İsrail, Filistin topraklarını sömürgeleştirirken ya da Sırp saldırganlar Bosnalı Müslümanlara karşı 1992-95 arasında soykırım uygularken, Müslüman mağdurları ötekileştirmek ve kendi toplumlarını ortak bir hedefte (toprak işgali ve kitlesel kıyım) buluşturmak için, sırasıyla Yahudiliği ve Ortodoks Hristiyanlığı bir paravan gibi kullanmışlardır.

Hem geçmişteki sömürge savaşlarının, hem geçen yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşının, ve hem de Soğuk Savaş sonrasında vuku bulan savaşların önemli bir kısmı “haksız/saldırgan savaşlar” olarak tanımlanabilir. Bu türden savaşlar hem genel olarak ahlâkî açıdan kabul edilemeyecek gerekçelerle başlatılmış, hem de bu süreçte pek çok “savaş suçu” işlenmiştir. Sözgelimi 1991’deki İkinci Körfez Savaşı sırasında Iraklı binlerce masum sivil hayatını kaybetmiş, savaş öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasında BM Güvenlik Konseyi eliyle uygulanan topyekün ambargo sonucu yüz binlerce çocuk (ilaçsızlıktan, gıdasızlıktan, vs.) hayatını kaybetmiş ya da sakat kalmıştır. Asıl konuşulması gereken, işte bu insanî faciadır. 2003 Mart’ında ABD liderliğindeki koalisyon güçlerince işgal edilen Irak’ta, bugüne dek yüz binlerce sivil hayatını kaybetmiş, on binlerce Iraklı işkence görmüş, sayısız kadına tecavüz edilmiştir. Bütün bunlar özellikle alternatif haber kaynakları sayesinde tüm dünyada bilindiği halde, bu durumu Amerikan işgalinin sona ermesini sağlayamamaktadır. Bunları başlıca nedenlerini anlamak, Amerikan devletinin ve hususiyetle Bush yönetiminin başka uluslararası aktörlerle ilişkilerinde kendisine nasıl bir “rasyonalite-yi esas aldığı” da ortaya koyacaktır. ABD’nin, bataklığa saplandığı âşikâr olduğu halde, Irak’tan çekilmemekte ısrar etmesinin başta gelen nedenleri herhalde şunlardır: Birincisi, ABD, Vietnam felâketinden sonra, hususiyetle 1990’lı yılların başlarından itibaren savaş meydanlarında kazandığı zaferlerin ardından, yeniden o çok korktuğu “yenilmişlik” psikozuna

30 Şinasi Gündüz, “Hristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zemini”, *İslâmiyât*, Cilt 5, No 1, Ocak-Mart 2002, s. 36.

dönmek istememektedir. İkincisi, Bush yönetimi, olası bir çekilmenin, Demokrat Parti'li bir adayın bundan sonraki Amerikan başkanlık seçimlerini kazanmasına yol açacağından endişe etmektedir. Üçüncüsü, ABD, Irak'tan çekilmesi halinde doğacak boşluğun, "can düşmanı" saydığı İran tarafından doldurulacağından korkmaktadır. Dördüncüsü, ABD'nin Irak'tan geri çekilmesinin, dünyanın geri kalan bölgelerinde, bu ülkenin "caydırıcı bir küresel süpergüç" olduğu yönündeki yerleşmiş kanıya ölümcül bir darbe indireceğinden korkulmaktadır. Böyle bir kanaat değişimi ABD'nin jeopolitik ve jeostratejik çıkarlarına büyük zarar verecek ve bu ülkenin yeryüzünün dört bir köşesindeki askerî varlığını tehlikeye atacaktır. Beşincisi, Irak'taki savaş için bugüne dek 400 milyar dolardan fazla para harcadığı düşünüldüğünde, ABD'nin Irak'tan çekilmeyi "ekonomik" olarak kabul edilebilir bulmadığı açıktır. Son olarak, ABD, orta ve güney Irak'taki birliklerinin önemli bir kısmını uygun bir zamanda ve uygun koşullarda Kuzey Irak'a kaydırmanın hesaplarını yapmaktadır.

Başta ABD olmak üzere Batılı emperyal güçler geleneksel olarak savaşkanlıklarını ve saldırganlıklarını genellikle "öteki" saydıkları "dış tehditler" üzerinden yürütmüşlerdir. Bu tehdit, kimi zaman "Hristiyan olmayanlar," kimi zaman "barbarlar," kimi zamanda, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi "komünistler" olarak betimlenmiş, ve bunları bertaraf edecek stratejiler geliştirilmiştir.³¹ Soğuk Savaş sonrasında ötekileştirilmeye müsait tehdit olarak "siyasal İslam" ve "İslamcı terörizm" kavramları böyle bir manipülasyona uygun araçlar olarak "keşfedilmiştir." Bu dönemde, özelde ABD'nin genelde ise Batılı emperyal güçlerin Müslüman halkların kendi geleceğini belirleme hakkına (*self-determination*), bir kısmına yukarıda değinilen çeşitli saldırılar ve entrikalarla ket vurması, İslam dünyasında büyük bir öfke birikimine yol açmıştır. Batılı hegemonik güçlerin İslam dünyasını âdeta kuşatma altında aldığı içinde bulunduğumuz bu tarih dönemecinde, yaşanan gerilimlerin, İslam dünyası ile Batı dünyası arasında çok tehlikeli fay kırıkları oluşturduğu görülmektedir. Batılı savaş stratejistleri ve istihbarat örgütleri, Batılı güçlere yönelebilecek şiddet-eksenli karşı tepkileri bertaraf etmek üzere, Müslüman halkların bir kısım aktif

31 Toplular "Batılılaştıkça," Batı'nın "kendisinden saymadığı" toplumlara ilişkilerinde temel bir hareket tarzı olarak benimsediği saldırganlığın ve dışlayıcılığın, Batı-dışı dünyada da yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu gözlemlerle de bir bakıma ilintili olarak kendi toplumumuzla ilgili şu söylenebilir: Türkiye gibi, gelenekle bir terkip ihtiyacı duymadan "batılılaşmış" toplumlar, temelde ontolojik güvensizlikten ve toplumsal-kültürel dayanak yoksunluğundan kaynaklanan bir "şiddet-yüklülüğe" doğru gitmektedirler.

unsurlarının, bir Batılı gözüyle bakıldığında ne tür tepkiler vermesinin “beklenebileceğinin” hesabını daha 1990’lı yılların başlarında yapmaya başlamışlardır. İslam dünyasının içinde bulunduğu tablo, açıklı ki, “İslamcı terör örgütleri”nin pıtrak gibi boy vermesi için ideal bir zemin sağlamaktaydı. O günden bugüne ve hususiyetle 11 Eylül (2001) sonrasında, durum daha da vahim bir noktaya evrilmiştir: Filistin halkı İsrail’in amansız işgalinin boyunduruğu altında inim inim inlemektedir; Irak ve Afganistan ABD’nin (ve müttefiklerinin) işgali altındadır; Çeçenistan’da Rus, Keşmir’de ise Hint güvenlik güçleri (Müslüman) halka karşı katliam ve işkence dahil her türden devlet terörü ve baskısı uygulamaktadır; hem kendi ülkesi hem de İslam dünyası adına uzun bir süredir Batılı emperyal güçlere karşı bir tür direniş sergileyen İran, bu güçlerce nükleer silah elde etmeye çalıştığı bahanesiyle boğulmak istenmektedir; Batılı emperyal güçlere, benzer şekilde direnen Sudan, ülkenin hem güney hem de batı bölgelerinden koparılmaya çalışılmaktadır; ABD’nin doğrudan desteğiyle cesaretlendirilen İsrail’in Lübnan’a yönelik 2006 Temmuz/Ağustos saldırısına ABD destek çıkarken, Avrupalılar sessiz kalarak “örtülü” destek vermişlerdir; ABD bir yandan Somali’ye hava saldırıları düzenlerken, bir yandan da bu ülkeye Etiyopya’yı saldırtarak İslami-yönelimli hükümeti düşürmüştür (2006-2007); (ABD’nin insiyatifiyle harekete geçen) BM Güvenlik Konseyi’nin kabul ettiği –tehditlerle desteklenen– bir dizi karar sonucunda uluslararası bir anlaşmaya dayalı olarak Lübnan’da tuttuğu askerlerini 2005 yılında bu ülkeden çekmek zorunda bırakılan Suriye, doğrudan ve dolaylı saldırı tehditleri nedeniyle son birkaç yıldır teyakkuz halinde tutulmaktadır; başta Suudi Arabistan olmak üzere, özel olarak ABD’nin genel olarak Batı’nın yakın denetim ve gözetimi altında tutulan zengin Körfez ülkeleri, Amerikan desteği sayesinde otoriter monarşik rejimlerin sultanı altında yönetilmeye devam etmektedir.

Bu tablo, İslam coğrafyasında doğal olarak öfkeye yol açmaktadır. İşte bu öfkenin farkında olan Batılı stratejistler, enerjilerinin önemli bir kısmını “bu insanlar bize ne tür yollarla zarar vermek isteyebilirler?” sorusunun karşılığını bulmaya hasretmişlerdir. Stratejik araştırma enstitülerinin, istihbarat örgütlerinin, akademyanın, ve basın-yayın organlarının, İslam dünyasının içinden Batı’ya karşı ne tür tepkiler gelebileceğine ilişkin “kestirimleri,” böyle bir düşünsel zeminde belirlenmektedir. Batılıların deyimiyle, bu, “kendisini haklı çıkararak bir kehanettir.” Böylece, ahlâkı değil emperyal çıkarlarını dış politika stratejilerinin ve önceliklerinin temel çıkış noktası yapan ABD ve onunla işbirliği yapan küresel ya da

bölgesel ortakları, “İslamcı teröristler”in şahsında, küresel saldırganlıklarını “haklılaştıracak” nur topu gibi bir “süper düşman” a kavuşmuş oldular.

Kuşkusuz başta Afrika kıtası olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde hem devletler-arası mahiyetteki hem de iç savaş niteliğindeki savaşlar, bu bölgelerde istikrara zarar vermiştir. Ne var ki, bu tür savaşları yukarıda irdelenen “saldırı savaşları”ndan ya da “asimetrik savaşlar”dan ayırmak gerekir. Birinciler genellikle sınır/toprak uyuşmazlıklarından ya da etno-siyasal rekabetten kaynaklanmaktadır. Bu türden husumetlere yol açan faktörler, öncelikle sömürgeci güçlerin çizdiği keyfi ve yapay sınırlarda aranmalıdır. Etnik ve dinî gerçekliği çoğu zaman görmezlikten gelen bu sınırlar, özellikle Afrika kıtasında kanlı savaşlara yol açan ayrılıkçı hareketlerin sürgün vermesine yol açmıştır. Bugün de, dün olduğu gibi, dünyanın pek çok bölgesinde tanık olduğumuz savaşlar, geçmişte sömürgeciliği ve bugün de emperyalizmi ortaya çıkaran şartlardan bağımsız olarak anlaşılabilir. Bu arka planı göz ardı ederek “Üçüncü Dünya-da” vuku bulan savaşları kaba bir tahlille, burada yaşayan halkların “hoşgörüsüzlüğüyle” ya da “savaşkanlığıyla” açıklamak, herhalde meseleyi *anlamamızı* zorlaştıracaktır. Ne acıdır ki, özellikle İslam dünyası söz konusu olduğunda, bu türden sathî tahlillerin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Irak-İran savaşı (1980-88) ya da Irak’ın Kuveyt’i işgali (1990) gibi İslam ülkelerinin kendi aralarındaki savaşları sömürgecilik mirasından ve emperyal paylaşım savaşından bağımsız olarak tahlil etmeye girişmek, Batılı akademyada yaygın bir tavır görünümündedir. Batı dışı dünyada gözlenen savaşların vurgulanması gereken bir başka hususiyeti daha vardır: bu savaşlar emperyal/saldırgan savaşlardan farklı olarak, genellikle *birbirine yakın güce sahip unsurlar arasında* vuku bulmaktadır³² ve uluslararası sistem üzerindeki etkileri *çok sınırlıdır*. O nedenle bu makalede üzerinde asıl durulan savaşlar, Batılı emperyal güçlerin yol açtığı saldırgan savaşlardır ki, uluslararası sistemi güvenilmez kılan ve dünya halklarının özgürlük, adalet ve refah arayışına en fazla zarar veren savaşlar bunlardır.

32 Kuşkusuz Irak’ın Kuveyt’i işgalinin böyle bir simetriye sahip olmadığı istisnai bir durum olarak belirtilmelidir. Ne var ki, Kuveyt’in geçmişte hep Irak’ın coğrafi bir parçası olduğu ve İngiliz’lerin özellikle bölgenin petrol kaynakları üzerinde söz sahibi olmak ve Irak’ı zayıflatmak için I. Dünya Savaşı sonrasında bölgedeki mandater devlet olarak bu küçük petrol ülkesini Irak’tan kopardığını hatırlamak gerekir. İster Filistin sorunu, isterse Irak’ın Kuveyt ve İran’la olan ihtilâfları olsun, Ortadoğu’daki en temel milletlerarası uyumazlıkları sömürgecilik mirasından bağımsız olarak anlamak ve anlamlandırmak mümkün değildir.

Bir “İnsanlık Suçu” olarak Asimetrik Saldırı Savaşları

Bilindiği gibi, modern dönemde savaşlar, hem kullanılan silahların çeşitliliği hem de bu silahların yol açtığı beşerî ve fizikî hasarın kapsama alanının genişliği itibariyle ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında konvansiyonel silahların tahrip gücü çok artarken, II. D. S. sonrasında hem bu silahların etki gücü artmış, hem de nükleer, kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları yaygınlaşmıştır. Çıkarları gerektirdiğinde asimetrik nitelikli savaşlar çıkaran Batılı emperyal güçler, ellerindeki uzaktan kumandalı teknolojik savaş kapasitesi sayesinde, günümüzde savaşların klasik anlamını âdeta tersyüz etmişlerdir. Geçmişte, sömürgeci istilâlar bir yana bırakılırsa, genellikle birbirine yakın güçlerin tırmanan gerilimlerinden kaynaklanan savaş olgusuna asıl anlamını veren “savaş meydanı” olgusu, II. D. S. sonrasında büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Günümüzde savaşlarda düşman hedeflerine verilen zâyatın kapsamı her geçen gün artmaktadır. Düşmanın giderek “görünür” olmaktan çıkmaya başlaması ise, saldırgan/güçlü devlet askerlerinde “ölçülülük” düşüncesini ve “merhamet” duygusunu ortadan kaldırmaktadır. Artık ölümler ve yaralılar ve savaşın yol açtığı fizikî ve psikolojik yıkım, birinci elden *görülebilir ve hissedilebilir* olmaktan çıkmıştır. Günümüzde savaşan taraflar birbirlerine savaş ilân etmemekte, bunun yerine taraflardan birisi diğere genellekle beklenmedik bir anda sinsice saldırmaktadır.³³

Sivil zâyatının giderek tırmanması da savaşın mahiyetinde ciddi bir dönüşüme yol açmıştır. Kitle imha silahlarının asker-sivil ayrımı gözetmediği bilinmektedir. Hatta denebilir ki, bu türden silahlar, özellikle bu “ürkütücü” özellikleri nedeniyle bazı devletlerce elde tutulmaktadır. Konvansiyonel silahların tahrip gücünün çok artması, kitle imha silahlarının zaman zaman savaşlarda kullanılması, ve siviller dahil düşmanın tüm unsurlarının yıldıştırılmasının kimi zaman bir savaş stratejisi olarak benimsenmesi nedeniyle, modern savaşlarda sivil ölümleri genellikle asker zâyatından daha fazla olmuştur.³⁴ Salt bu bile, tek başına, savaşın bir “insanlık suçu” haline geldiğini göstermektedir. Oysa, 20. yüzyılın, paradoksal olarak, savaş hukukuna ilişkin kurallaşmanın en üst

33 Tabii bunun bir başka nedeni de, savaşın uluslararası hukukça yasaklanmasıdır. Bu yasak nedeniyle, savaş ilân etmek doğrudan doğruya uluslararası hukukun ihlâli anlamına gelmektedir. Sinsice saldırarak savaşa yol açan devletler ise, çoğu zaman bunun bir “savaş” olduğunu kabul etmemektedir.

34 Bazı iddialara göre, eskiden savaşlarda ölenlerin yüzde 90’ı askerken, bugün bu oran savaşlarda hayatını kaybeden sivillere tekabül etmektedir.

düzele vardığı bir tarih dönemeci olduğunu belirtmek gerekir. Gerçekten de 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri³⁵ ve Ek Protokolleri³⁶ (1977) ve savaş sırasında insan hakları ihlallerini önlemeyi amaçlayan “insanî hukuk normları,” 20. yüzyılın ikinci yarısında artan sayıda devletçe –bir hukuk normu olarak– benimsenmiştir. Bugün devletlerin hemen hepsi savaş hukuku düzenlemelerini kabul etmiş bulunmaktadır. Kamuoyunun da bu konulara ilgisinin arttığı görülmektedir. Ne var ki, bütün bu ümit verici gelişmelere rağmen, II. D. S. sonrasında husule gelen savaşlardaki barbarlıklar ve masum sivillere yönelik ölümler ve yıkımlar âdeta katlanmıştır. Sözgelimi, 1975’te sona eren Vietnam savaşı sırasında, bu ülkeyi işgal etmiş bulunan ABD, insanî hukuka aykırı her türden savaş tekniğini ve yöntemini bu ülkeye karşı denemiş ve sonuçta çoğu sivil yaklaşık 3 milyon insanı katletmiştir. Ayrıca başta ormanlar olmak üzere Vietnam’ın tabii bitki örtüsüne büyük zararlar vermiştir. Yine ABD’nin, kendisiyle işbirliği yapan devletlerle birlikte Afganistan (2001) ve Irak (2003) işgalleri sırasında pek çok sivil hayatını kaybetmiş, sivil-asker ayrımı gözetmeyen seyreltilmiş uranyum, misket bombası ve kimyasal silah gibi uluslararası hukukça yasaklanmış silahlar kullanılmış, ve binlerce insan işkenceden geçirilmiştir.³⁷ Ayrıca Irak’ın tarihi hafızası âdeta silinmek istemesine, bu ülkenin müzeleri yağmalanmıştır. İsrail’in Lübnan’a yönelik 2006 Temmuz/Ağustos saldırısında, toplu yerleşim birimlerinin ve bu ülkenin altyapısının öncelikli stratejik hedefler arasında yer aldığı görülmüştür. Artık savaşın en öncelikli kurbanlarının siviller olduğu açıktır.

Savaşlara yönelik kitlesel öfkenin ve bilincin en fazla yeşerdiği yüzyıl olan 20. yüzyıl, aynı zamanda savaşın uluslararası hukuk çerçevesinde önce zorlaştırılmaya çalışıldığı (Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, 1919), sonra da meşru müdafaa hakkı dışında tama-

---

35 Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 Ağustos 1949, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/92.htm>; Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 12 Ağustos 1949, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/91.htm>.

36 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 Haziran 1977, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/93.htm>; Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 Haziran 1977, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/94.htm>.

37 Temmuz 2007 itibarıyla, büyük çoğunluğu sivil olmak üzere 700 binden fazla Iraklı hayatını kaybederken, işgalden bu yana Afganistan’da en az 100 bin insan hayatını kaybetmiştir.

men yasaklandığı (önce 1928 Briand-Kellogg Paktı, sonra BM Kurucu Andlaşması, 1945) bir tarih dilimi olmuştur. Fakat ne acıdır ki, insanlık tarihinin gördüğü en yıkıcı savaşlarda ve işlenen en büyük zulümlerde 20. yüzyılın damgası vardır.³⁸ Gerçekten de zulüm ve kıyım bu yüzyılda hem daha sistematik hale gelmiş, hem de *kitlesel* bir nitelik kazanmıştır. Bu yazıda hususiyetle üzerinde durulan saldırgan savaşların, öncelikle, bir kısım devletlerin dış politikalarında ahlâkı bir tarafa bırakarak, *Realpolitik* hesapçılığı esas almalarından kaynaklandığı daha önce belirtilmişti. Ne var ki, bu süreçte, yazılı ve görsel basın-yayın kuruluşlarının savaş olgusuna ilişkin iki yüzünlüğü de önemli bir rol oynamaktadır. Başta gazeteler ve televizyonlar olmak üzere, basın-yayın kuruluşları, olması gerektiği gibi, çoğu zaman savaşın ne kadar kötü ve tahripkâr bir insan faaliyeti olduğunu ifade etmekten geri durmazlar. Savaşı ve savaşların yol açtığı felâketleri konu alan bir çok haber, yorum, belgesel ve film, gazetelerde, radyolarda, ve televizyonlarda okurların, dinleyicilerin ve izleyicilerin dikkatine sunulur. Ne var ki, özellikle Batılı ülkelerde ve onların doğrudan ya da dolaylı etkisi altında olan Batılı olmayan ülkelerde, yazılı ve görsel basın-yayın kuruluşlarının kahir ekseriyeti, emperyal güçlerin Batı-dışı dünyada giriştiği *haksız* savaşları kitleler açısından “haklı/kabul edilebilir” kılan mesajları mütemadiyen insanların zihinlerine şırına etmekten de geri durmazlar: doğunun “geri kalmışlığı,” Batı hegemonyasına direnen rejimlerin despotluğu (ve hatta “haydutluğu”) ve bu ülkelerin farklı olana (genellikle Hristiyan azınlıklara) tahammülsüzlüğü; Batılı hayat tarzının saygıdeğer -tek ve biricik-hayat tarzı oluşu; Batılı seküler, kapitalist ve liberal demokratik modelin en üstün ve hatta biricik model oluşu; (Batılı parametrelerden hareketle yapılan bir değerlendirme olarak) Doğulu kadınların hep ikinci sınıf insan muamelesi görmesi; İslamın despotik, hoşgörüsüz ve şiddeti teşvik eden bir din oluşu; Batı insanının ve siyaset/iktisat modelinin akıl ve sağduyudan hareket ettiği, buna karşılık Doğu'nun ve Doğulu'nun çoğu zaman duygularının ve tutkularının esiri olduğu, dolayısıyla insanlık adına en doğru kararların ancak Batılılarca verilebileceği; modern (yani Batılı) hayat tarzını benimsemeyenlerin “eksik insan” oldukları ve bunların “çağdaş dünya” için “tehlike” arzettiği; Batı uygarlığının dinamizmi ve akılçılığı sayesinde mükemmele doğru doğrusal bir seyir izleyen insanlık tarihinin, insanlığın bütünü yararına ancak ve ancak Ba-

38 On milyonlarca insanın hayatını kaybettiği I. ve II. D. S.; Avrupa'da Yahudilere, Bosna'lı Müslümanlara, Ruanda'da Tutsilere yönelik soykırımlar; Hiroşima ve Nagazaki'ye 1945'te atılan atom bombaları sonucu bir anda yüz binlerce insanın hayatını kaybetmesi; yeni işkence teknikleri; bağımsızlık isteyen sömürgelerde kitlesel kıyımlar v.s.

tı uygarlığınca şekillendirildiği/şekillendirilebileceği; uluslararası siyaset konularında en çok Batılıların sözlerinin ve icraatlarının “dinlenmeye değer” olduğu; Batılı yaklaşımların hemen her zaman ve hemen her hususta “evrensel yaklaşım” olduğu v.s.³⁹ Böylesi bir hegemonik söyleme bilerek veya bilmeyerek yaslanan yazılı ve görsel basın-yayın kuruluşları, emperyal savaşları bir bakıma kit-
lelerin gözünde “kabul edilebilir” kılan bir ideolojik aygıt dönüş-
müş olmaktadır.

Bu bölüm içinde baştan beri irdelenen paradokslar zincirinin bir halkasını da “insan hakları” meselesi oluşturmaktadır. Bir değer ve hukuk normu olarak insan hakları, Batı'nın kendi tarihsel devininin ve kendine özgü şartların sonucu olarak şekillenmiş önemli bir kavram ve olgudur. İnsan haklarının uluslararası hukukun bir parçası haline gelmesi de, öncelikli olarak, liberal iktisadi ve siyasi değerleri benimsemiş olan Batılı aktörlerin katkılarıyla sağlanmıştır. Soğuk Savaş'ın sosyalist bloğa karşı Batılı liberal/kapitalist devletler grubunun zaferiyle sonuçlanması, Batılıların gözünde “Batılı değerlerin haklılığının” yeni bir ispatı olmuştur. İnsan haklarının Soğuk Savaş sonrasında âdeta evrensel bir “ideoloji” olarak kutsanıp uluslararası ilişkilerin merkezine yerleştirilmesi, insanlık adına önemli bir kazanım gibi görünmekteydi. İdeolojik kutuplaşmanın (kapitalist-sosyalist) geride kaldığı bu “yeni dünya düzeninde,” anlaşılıyordu ki, insan hakları uluslararası örgütlerin önemli bir meşguliyet alanı haline gelecekti. Daha 1990'lı yılların başlarında, insan haklarının, Batılı emperyal güçlerin kendilerine hasım addettikleri devletleri zayıf düşürmek için kullanabilecekleri önemli bir araca dönüşeceği anlaşılmıştı. Bu dönemde BM'in “insani müdahale” amacıyla kullanılıp kullanılmaması meselesi önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Tahmin edileceği gibi, hususiyetle Batılı devletler, daha önce de belirtildiği üzere, bir ülkede vahim düzeyde insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda ya da büyük insani kayıplara yol açan bir iç savaş durumunda, uluslararası toplum adına BM Güvenlik Konseyi'nin, “insani müdahale” doktrini çerçevesinde ilgili ülkeye müşterek askerî müdahalede bulunulması için yetki vermesinin gerekliliğini savunmuşlardır. Buna karşılık, sömürgecilikten, emperyalizmden ve saldırganlıktan çok çekmiş olan bir çok Asya ve Afrika ülkesi, bu yeni doktrinin emperyal amaçlarla istismar edilebileceğinden ve

---

39 Edward Said'in Batının Doğuya ilişkin çarpık yaklaşımını derinliğine tahlil ettiği *Oryantizm* isimli kitabının yayınlanmasından bu yana (1978), bu hususta fazla bir mesafe alındığını söylemek kolay değildir.

güçlülükle elde ettikleri egemenliklerini zaafa uğrayacağından kaygı duymuşlardır. Bu ülkeler, aynı zamanda, insanî müdahalenin amacına ulaşmasının zorluğuna da işaret ederek, bu doktrine karşı çıkmışlardır. Aslında bu noktada da, hegemonik güçlerin jeopolitik çıkar kaygıları varlığını çabucak hissettirmektedir. Gerçekten de büyük jeopolitik güçlerin stratejik çıkarlarına ve normatif yaklaşımlarına muvafık olmadığı sürece, vahim düzeyde çatışmaların ve insan hakları ihlallerinin vuku bulduğu bölgelere müdahale yetkisi verecek bir Güvenlik Konseyi kararının alınmasının pek müşkül olacağı açıktır.⁴⁰ Bosna'da ve Ruanda'da 1990'lı yıllarda yaşanan soykırımlara Güvenlik Konseyi'nin kayıtsız kalması, başka bir deyişle, bu organın insanî müdahale kararı almaktan imtina etmesi, buna karşılık Kuzey Irak'lı Kürtleri korumak amacıyla Irak'ı 1990'lı yıllar boyunca kuzeyden askerî kışkırtması, bunun açık bir göstergesidir.

Modern Uluslararası Hukuk ve Savaş

Güç hiyerarşisinin ve güçler dengesinin en belirgin olduğu hukuk dalı, herhalde uluslararası hukuktur. Savaşı düzenleyen uluslararası hukuk kuralları, ne yazık ki devletler üzerinde yalnızca kısmî bir etkiye sahiptir. Bunun iki nedeni vardır: birincisi, uluslararası hukuk ve uluslararası kurumlar şiddetin en tehlikeli tezahürlerine karşı etkin karşı-tedbirler alma hususunda genellikle başarısız olmaktadır; ikincisi, devletlerin bakış açısına göre, kendi varlıklarının nihaî güvencesi esas olarak *kaba güçten* başkası değildir. O nedenle, Cassese'ye göre, uluslararası hukukun etkisi savaşın en "ürkütücü" etkilerini budamakla sınırlıdır. Nitekim bu husus, uluslararası hukuk içinde, "uluslararası savaş hukuku" çerçevesinde düzenlenmiştir.⁴¹

Oysa bir dünya örgütü olarak II. D. S.'ndan hemen sonra, 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler (BM), savaşa ve savaşa yol açan unsurları bertaraf etmek için gerekli kural, ilke ve mekanizmaları daha başlangıçta ihdas etmiş bulunmaktaydı. Gerçekten de BM'i ortaya çıkaran Kurucu Andlaşma (*Charter*) hem savaşı hem de daha dar kapsamlı kuvvet kullanımlarını önlemek için, tarihte ilk kez önemli bir kısım düzenlemeler getirmiştir. Bu andlaşmanın 2(3) maddesine göre, devletlerin uluslararası uyuşmazlıklarını silaha başvurmaksızın "barışçı yollarla" çözme yükümlülüğü vardır. BM Andlaşması'nın 2(4) maddesine göre, 'tüm üyeler, uluslararası

40 Falk, *Human Rights Horizons*, s. 33.

41 Antonio Cassese, *International Law in a Divided World*, Oxford, Clarendon Press, 1986, s. 254-255.

sı ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar." Bu yasak, doğrudan ve dolaylı silahlı müdahaleyi yasaklayan en açık andlaşma hükmü niteliğindedir. Doğrudan kuvvet kullanma tehdidi yoluyla bir devletin ülkesinin bir kısmını ele geçirmek ya da siyasal çıkar elde etmek, hiç kuşkusuz, yine aynı maddenin kapsamına giren "illegal" bir fiildir.⁴² BM'in getirdiği düzenlemeye göre, bir devletten başka bir devlete yönelen ve askeri güç kullanımını içeren bir fiil, ancak ve ancak "müşterek zorlama tedbiri" ya da "tek başına" veya "müşterek meşru müdafaa hakkı" kapsamına girmesi durumunda, bir uluslararası hukuk ihlâli sayılmayacaktır. Başka bir deyişle, silahlı saldırıya maruz kalan bir devlet, kendi topraklarını ve siyasî bağımsızlığını savunma hakkı kapsamında hasımlarına karşı askeri güç kullanma hakkına sahiptir. Sözelimi, 1960'ların başlarında ABD tarafından işgal edilen Vietnam'ın ve 1980 yılında Irak tarafından işgal edilen İran'ın işgalcilerle karşı savaşmaları meşru müdafaa hakkı kapsamında yasaldı. BM sistemi içinde uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atan "saldırgan" devletleri durdurmak ve cezalandırmak için gerekli mekanizma ise Güvenlik Konseyi'nin şahsında kurulmuştu. Böylece, uluslararası hukuka uygun olarak, "saldırgan" bir devlete karşı Güvenlik Konseyi bünyesinde uluslararası müdahale öngören "askeri zorlama tedbirleri" alınabilecekti. Irak'ın Kuveyt'i Ağustos 1990'daki işgali sonrasında Güvenlik Konseyi kararıyla yasal zemin kazandırılan ABD öncülüğündeki "koalisyon güçlerinin" Irak'a açtığı savaş kısmen "askeri zorlama tedbiri" kapsamına girmektedir (kısmen de "müşterek meşru müdafaa hakkı"). Bütün bu nedenlerle, BM döneminde uluslararası ilişkilerinde yasadışı güç kullanan devletler, bu tür eylemlerini hemen her zaman BM Andlaşması çerçevesinde meşrulaştırma çabası içinde olmuşlardır. Bu durumdaki devletlerin ana motivasyonları ulusal çıkar ve güç maksimizasyonu olduğu halde, bu fiillerini hukuksal olarak temellendirme gereksinimi duymaları kuşkusuz anlamlıdır. Bunun başta gelen nedeni, "saldırgan" konumdaki devletlerin, desteğine ihtiyaç duydukları kendi kamuoyları ve diğer devletler nezdinde "aklanma" ihtiyacı hissetmeleridir.⁴³

Ne var ki, hem BM'in kuruluş amacına, hem de bu örgütün

42 Oscar Schachter, "The Right of States to Use Armed Force", *Michigan Law Review*, Cilt 82, 1984, s. 1624-1625.

43 *Ibid.*, s. 1623.

Kurucu Andlaşması'nın lafzına ve ruhuna aykırı olarak, Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu sistemin sistem-içi dayanışmaya davetiye çıkarması ne denliyle, "saldırgan" devletlerin yaptıkları çoğu zaman yanlarına kâr kalmıştır. Başta ABD, Sovyetler Birliği ve İsrail olmak üzere, her türden işgal, istilâ, askerî müdahale ve saldırıganlığı uluslararası toplumun üyelerine karşı zaman zaman gerçekleştirilmekten çekinmeyen bir kısım devlet, BM sisteminin herhangi bir cezaî yaptırımına maruz bırakılamamıştır. Bunun en başta gelen nedeni, elbette ki, BM Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimî üyenin sahip olduğu veto yetkisidir. ABD, İngiltere (resmi adıyla Birleşik Krallık), Sovyetler Birliği, Fransa ve Çin'den mürekkep beş daimî üye, ne kendilerine ne de yakın bağlaşıkları olan devletlerin saldırıgan fiillerine yönelik karar tasanlarının bu organdan geçmesine müsaade etmişlerdir. Öte yandan, Güvenlik Konseyi'nden bu tür konularda bir karar çıkması durumunda ise, "saldırgan" devlet daimî üyelerden birisinin "yakını" ise, bu karara uyulması için ihlâlcı devlete karşı genellikle harekete geçilmemiştir. Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğe ilişkin aldığı kararlar bağlayıcı olduğu halde, sözgelimi, İsrail, 1967 yılında işgal ettiği Arap topraklarından çekilmemekte ısrar etmiş ve bugün de etmektedir.⁴⁴

Soğuk Savaş sonrasında kutuplaşmanın ortadan kalkıp Sovyetler Birliği'nin halefi olan Rusya'nın Batı'ya yaklaşarak sosyalist düzenden -nispeten- liberal bir ekonomik ve siyasal modele doğru evrilmesi, dünya barışına yönelik iyimser beklentilere kapı aralamıştı. Irak'ın Kuveyt'i işgali sürecinde Güvenlik Konseyi'nde bu iki daimî üyenin işbirliği yapması bu iyimserliği pekiştirmişti. Ne var ki, kısa bir süre sonra, bu beklentilerin ziyadesiyle "iyimser" beklentiler olduğu ortaya çıkmıştır. Güvenlik Konseyi, Soğuk Savaş sonrasında, daha önce buzdolabında tutulan "Pandora'nın kutusu"nun açılmasıyla birlikte, özellikle Kafkaslar'da, Balkanlar'da ve Afrika'da sükün eden iç savaşların ve sınır savaşlarının patlak vermesini önleyemediği gibi, Ermenistan'ın başta Karabağ olmak üzere Azerbaycan topraklarının beşte birini işgali örneğinde olduğu gibi, "saldırgan" devletlerin toprak kazanımlarını bertaraf edecek iradeyi gösterememiştir. Daha da vahimi, Konsey ne İsrail'in Filistinlilere ve komşu topraklara yönelik saldırıgan politikalarını dizginleyebilmiş, ne de ABD'nin uluslararası teröre destek verdikleri bahanesiyle Irak (1993), Sudan (1998) ve Afganistan'a

44 242 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 22 Kasım 1967, *The Origins and Evolution of the Palestine Problem: 1917-1988*, UN, New York, 1990, s. 147-148.

(1998) yönelik gerçekleştirdiği hava saldırılarını cezalandırabilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin mevcut kompozisyonu ve karar-alma biçimi böyle devam ettiği sürece, küresel düzeyde savaşların önlenmesi ve saldırganların cezalandırılması bir hayâl olacaktır. Bu acı gerçek, özellikle, ABD topraklarına yönelen 11 Eylül (2001) terör saldırıları sonrasında özel olarak ABD, İngiltere ve İsrail'in, genel olarak Batı dünyasının zımnen de olsa destekler görüldüğü "teröre karşı savaş" eksenli yeni güvenlik doktrini muvacehesinde daha büyük bir netlik kazanmıştır. Daha da vahim olanı, saldırgan güdülerle hareket eden güçler, bu saldırganlıklarını Güvenlik Konseyi eliyle meşrulaştırmak için her türlü yolu denemektedir. Bu bölümde 11 Eylül sonrasındaki bu "yeni" ve "tehlikeli" süreç uluslararası hukuk ve özellikle BM sisteminin geleceği açısından irdelenmektedir.

11 Eylül saldırısının üzerinden henüz birkaç gün geçmemişken, ABD'nin kendisi başta olmak üzere uluslararası sistem içinde etkin bir konum tutmuş olan pek çok devlet, *terörist bir örgütçe* işlenen (ya da işlediği iddia edilen) bir *terör eylemini*, bir devletçe gerçekleştirilmiş *silahlı bir saldırı*ymış gibi tanımlama fırsatçılığını göstererek, 11 Eylül'ün mağduru olan devletin (ABD) meşru müdafaa hakkının tahakkuk ettiğini ileri sürerek, askerî güç kullanımına zemin hazırlamışlardır.⁴⁵ Bu terör eyleminden hemen sonra BM Güvenlik Konseyi iki önemli karara imza atmıştır. Biri 12 Eylül'de diğeri 28 Eylül'de kabul edilen 1368⁴⁶ ve 1373⁴⁷ sayılı kararlar, bir yandan 11 Eylül terör saldırılarını en sert ifadelerle kınamış, bir yandan da bu saldırıların uluslararası barış ve güvenliğe zarar verdiğini ifade etmiştir. Öte yandan, NATO Konseyi 12 Eylül'de olağanüstü toplanarak, 11 Eylül terör eyleminin NATO Andlaşması'nın 5. maddesinde vaz'edilen, örgüt üyelerinin silahlı bir saldırıya karşı müşterek meşru müdafaa hakkını doğurduğunu ifade eden bir karar almıştır.⁴⁸ Böylece, kuruluşundan beri NATO ilk defa bir üyesine karşı "silahlı bir saldırı"nın gerçekleşmiş olduğunu ilân etmekteydi. Bu saldırının sorumlusu olan failer ise, onlara göre, bir yandan bu terör saldırısının arkasında olduğuna inandıkları El-Kaide örgütü, bir yandan da örgüt üyelerine toprak-

45 Antonio Cassese, "Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories", *European Journal of International Law*, Cilt 12, No 5, 2001, s. 996-997.

46 1368 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 12 Eylül 2001, S/RES/1368 (2001), <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/SC7143.doc.htm>.

47 1373 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 28 Eylül 2001, S/RES/1373 (2001), http://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf#search=%22%22Resolution%201373%22%22.

48 Statement by the North Atlantic Council, Press Release (2001)124, 12 Eylül 2001, <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>.

larını açan ve onları aktif olarak destekleyen Afganistan yönetimi idi. Yukarıdaki Konsey kararı, NATO üyesi devletlere BM Andlaşması'nın 51. maddesinde sözü edilen "müşterek meşru müdafaa hakkı" kapsamında Afganistan'a karşı askerî güç kullanma yetkisi vermiş olmaktadır. Nitekim 7 Ekim 2001'de ABD ve koalisyon ortakları Afganistan'a silahlı saldırıda bulunarak, bu ülkeyi işgal etmişlerdir. İşgal halen devam etmektedir. ABD, Afganistan topraklarını işgal ettiğinde, BM Güvenlik Konseyi duruma seyirci kalmakla yetinmiştir. Bu organ, uluslararası hukuku ayaklar altına alan ve dünya barışına büyük bir darbe indiren bu işgali ne kınamıştır ne de tasvip etmiştir. Bu işgalin uluslararası hukuk zemini son derece zayıftır. Öncelikle Güvenlik Konseyi'nin Eylül ayı boyunca kabul ettiği 1368 ve 1373 sayılı kararların ABD'nin (bağlaşıklarıyla birlikte) Afganistan'ı işgaline cevaz vermediğini belirtmek gerekir. Bu kararların Önsözünde meşru müdafaa hakkına atıfta bulunulduğu doğrudur. Ne var ki, bu kararların, özel olarak herhangi bir devlete ya da devletler grubuna Afganistan'a karşı askerî güç kullanım yetkisi vermediği de aynı ölçüde doğrudur. BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarından yalnızca bir gün sonra kabul ettiği 1368 sayılı karar, ne yazık ki "geliyorum!" diyen (Afganistan'a) Amerikan saldırısının siyasî ve psikolojik alt yapısını hazırlamıştır. Bu işgali NATO'nun yaslandığı "meşru müdafaa hakkı" kapsamında da hukuk zemininde savunmak mümkün değildir. Bir kez, bu terör saldırılarının El-Kaide tarafından işlendiği konusunda elde kesin deliller bulunmamaktaydı. İkincisi, eylemin bir terör saldırısı olması, bu eylemin "silahlı bir saldırı" olarak tanımlanmasını imkânsız kılmaktaydı. NATO Andlaşması'nın 5. maddesinde düzenlenen "müşterek meşru müdafaa hakkı" ancak bir *devletçe* gerçekleştirilecek "silahlı bir saldırı" durumunda harekete geçmesi söz konusu olan mekanizmaydı. Üçüncüsü, bir devletin ya da devletler grubunun meşru müdafaa hakkı kapsamında askerî güç kullanmasının çok önemli bir şartı daha vardır: saldırıya uğrayan devletin önünde, askerî güç kullanımı dışında, ne zamansal olarak ne de yöntem olarak herhangi bir başka seçeneğin kalmamış olması gerekir.⁴⁹ Oysa 11 Eylül terör eylemleri gerçekleşmiş ve eylem o noktada sona ermiştir. Yani Amerikan topraklarında bir yabancı işgalci ordusu konuşlanmış değildir. Bu şartlarda, öncelikle eylemin iddia edildiği gibi El-Kaide'ye bağlı teröristlerce gerçekleştirildiği, sözgelimi BM'ce teşkil edilen bağımsız bir soruşturma komisyonu tarafından tespit edildikten

49 Berdal Aral, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Ankara, Siyasal Yayınları, 1999, s. 24-28.

sonra, ABD'nin önünde Afganistan'ı işgal etmek dışında pek çok seçeneğin olduğu açıktır: suçluların iadesini istemek, Afganistan'a yaptırım uygulamak, Uluslararası Adalet Divanı'na gitmek, tazminat talep etmek gibi.

Bir devletin siyasal bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelen askerî müdahaleler, ancak BM Andlaşması'nın VII. Bölümüne uygun olarak Güvenlik Konseyi'nin vereceği bir yetkiyle yasalık kazanabilir. Diğer seçenek olan meşru müdafaa hakkı ise, ancak, yine aynı bölümde yer alan 51. maddede öngörülen koşulun ("silahlı saldırı") mevcudiyeti halinde zuhur edebilir. Bu koşulların tahakkuk etmediği durumlarda ise, BM Andlaşması'nın 2(4). Maddesinde belirtildiği üzere, ilke olarak, devletlerin uluslararası ilişkilerinde askerî güç kullanmaktan ve hatta böyle bir tehditte bulunmaktan kaçınma yükümlülüğü vardır. Bu durumda, çok açıktır ki, BM Andlaşması'nda bu konudaki en yetkin ifadesini bulan uluslararası hukuk, "haklı savaş" veya "silahlı misilleme" temelinde girişilen askerî güç kullanımlarını yasaklamaktadır. ABD, Afganistan'ı işgali öncesinde, Güvenlik Konseyi'nden VII. Madde temelinde herhangi bir yetki almamıştır. Aslında El-Kaide'ye karşı ABD'nin elinde bulunan deliller yeterince güçlü olmadığından, ABD'li yetkililer bu örgütü 11 Eylül saldırıları ile hiç bir kuşkuya yer vermeyecek şekilde ilişkilendirmeyi başaramamışlardır. Bu da ABD'nin, neden, Afganistan'ı işgalinden önce, bu işgale yasallık kılıfı giydirmek için BM Güvenlik Konseyi'nden yetki alma konusunda herhangi bir çaba göstermediğini açıklamaktadır. Bunun bir başka nedeni de, muhtemelen, ABD'nin hiçbir uluslararası denetime tâbi olmaksızın Afganistan'da "elinin serbest olmasını" ve böylece bu ülkeyi kendi emperyal çıkarlarına göre şekillendirmeyi arzu etmesiydi. Öte yandan, yukarıdaki tartışmalar muvacehesinde, ABD'nin Afganistan'ı işgalini 11 Eylül saldırılarına verilen bir "yanıt" olarak meşru müdafaa hakkı kapsamında da yasal saymanın mümkün olmadığını bir kez daha vurgulamakta yarar vardır.

Ne var ki, bu hukuksuzluk başka saldırgan arayışlara kapı aralamaktan başka bir işe yaramamıştır. Savaşı, hele hele *saldırgan* savaşı yeryüzünden silmek isteyen insanlık, kısa süre içinde ABD'nin bir başka büyüklüğüne şahitlik etmiştir. Saddam Hüseyin'in devlet başkanı olduğu Irak'ı işgal etmeyi kafasına koyan ABD, bu amacını gerçekleştirmek için bir çok bahane icat etmekte gecikmemiştir: Irak kitle imha silahları üretmektedir; terörü destekleyen bir ülkedir; Irak halkını Saddam zulmünden kurtarmak ABD'nin boynunun borcudur. Ortaya konan ilk iki bahannenin asılsız olduğu işgalden kısa bir süre sonra anlaşılmıştır.

Saddam rejiminin alaşağı edilmesinden sonra ise, Irak, keyfiliğin ve devlet terörünün ayyuka çıktığı bir kan gölüne dönmüştür. İş-gale giden süreçte ABD'nin uluslararası hukuku ve uluslararası kurumları yok sayan tek-tarafıllığı tüm dünyayı âdeta dehşete düşürmüştür. Sözgelimi ABD Başkanı George W. Bush, Eylül 2002'de BM Genel Kurulu'na seslendiğinde, "kullandığı dil, ABD'nin askerî bir harekât için BM'in desteğine ihtiyaç duymasından ziyade, ABD açısından herhangi bir 'anlam' ve işlevsellik ifade etmesi için, BM'e son bir şans verildiğini ihsas etmiştir."⁵⁰ Zaten bilindiği gibi BM Güvenlik Konseyi'nden istediği kararı çıkaramayınca, ABD (ve koalisyon güçleri) 20 Mart 2003'te Irak'a saldırmış ve akabinde bu ülkeyi işgal etmiştir. Ne gariptir ki, Irak'taki savaşın hem beşerî hem de ekonomik maliyeti yükseldikçe, bu ülke Güvenlik Konseyi'ni "yeniden keşfetmiştir." Gerçekten de işgalden bir süre sonra, ABD, Güvenlik Konseyi'ne başvuruda bulunmuş ve koalisyon güçlerinin Irak'taki askerî varlıklarının yasal bir zemine oturmasını, Irak'ın yeniden inşasında bazı uluslararası kurumların devreye sokulmasını, ve BM Genel Sekreteri'nin Irak'ın siyasi geleceğine ilişkin öncü bir rol oynamasını öngören bir dizi kararın çıkarılmasını sağlamıştır.⁵¹

Bütün bu süreç, özellikle Batı-dışı dünyada uluslararası hukukun ve BM örgütünün geleceği hakkında çok ciddi kaygılara yol açmıştır. 11 Eylül sonrasında ABD ve müttefiklerinin BM Güvenlik Konseyi'ne dünya barışı açısından büyük tehlike arz eden "yepyeni" misyonlar yükledikleri açıkça ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, zaman zaman, beş sürekli üye arasında yer alan Rusya ve Çin'in de katılımıyla, Güvenlik Konseyi'ne "devlet-kurucu işlev" ya da bir "devleti yeniden dizayn etme" işlevi veren bir kısım kararlar en fazla bu dönemde kabul edilmiştir. Johnstone'un ifadesiyle, bu süreçte, ABD, dış güçler eliyle devlet inşa etmeyi "kabul edilebilir" bulan yaklaşımların elini daha fazla güçlendirmiş ve Güvenlik Konseyi'ne, beş daimî üyenin Soğuk Savaş sırasında söz konusu olmayan oydaşmasını (konsensüs) esas alan yepyeni bir yasama (karar-alma) rolü biçmiştir.⁵² ABD, devleti ve rejimi yeniden yapılandırma stratejisini işgali altında tuttuğu Afganistan'da ve Irak'ta

50 Ian Johnstone, "US-UN Relations after Iraq: The End of the World (Order) As We Know It", *European Journal of International Law*, Cilt 15, No 4, 2004, s. 833.

51 Ibid., s. 835. 1483 sayılı karar, 22 Mayıs 2003, <http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1483.pdf>; 1500 sayılı karar, 14 Ağustos 2003, <http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1500.pdf>; 1511 sayılı karar, 16 Ekim 2003, <http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1511.html>, v.s.

52 Johnstone, "US-UN Relations after Iraq", s. 830.

uygulamaya koymuştur. Bunun esas itibariyle iki nedeni vardır: birincisi, bu ülkelerde ABD'nin emperyal çıkarlarına zarar verebilecek alternatif yapılanmaları ve iktidarları bertaraf etmek; ikincisi, bu ülkelere "demokrasi" götürdüğü izlenimini vererek, işgallerini uluslararası kamuoyu nezdinde biraz olsun kabul edilebilir kılmak.

Soğuk Savaş sırasında yalnızca ABD ve İsrail, uluslararası boyutu olan terörist saldırılara karşı kuvvet kullanma yoluna giderken,⁵³ 11 Eylül sonrasında uluslararası terörü "devletler arası savaş" mesabesine çıkararak yaklaşım, bu gerginlikten beslenen başka bazı devletlerce de (sözelimi İngiltere, Rusya, vs.) benimsenmeye başlamıştır. Oysa uluslararası terörizm, BM Kurucu Andlaşması'nın VII. Bölümünde ifadesini bulan anlamda "uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye atan" bir tehdit değildir. Batı'da terörizmi insanlığın yeni heyulâsı olarak takdim etme çabaları ve teröristlerin sahip olduğu gücün mitik boyutlarda abartılması, ABD'nin başını çektiği küresel paylaşım mücadelesinin maskelenmesini sağlayan bir perdeye dönüşmüştür. Batılı medyanın ve dünyayı onlarla aynı dalga boyundan gören Üçüncü Dünya aydınlarının, âdeta profesyonel meşguliyet alanı haline getirdikleri "teröristlerin yeni marifetleri" replikleri küresel düzlemde hâkim medyayı ve hatta akademyanın önemli bir kesimini teslim almış görünmektedir. Hatta "terörist tehdit" söylemi, Soğuk Savaş döneminde her yatağın altında "kızıl komünistlerin" aranmasına benzer şekilde, bir paranoya haline gelmiştir.

Bugün ABD sözümona "uluslararası terörizme" karşı "küresel bir ittifak" oluştururken, bu gücün ne zaman ve nerede kullanılacağı meselesi de dahil olmak üzere, son sözü yine kendi uhdesinde tutmaya özen göstermektedir.⁵⁴ Bunun için, ihtiyaç duyduğunda, ABD'nin, Güvenlik Konseyi'ni zaman zaman istediği yönde kararlar almaya yönlendirdiği bilinen bir husustur.⁵⁵ Yalnızca "teröre karşı savaş" hususunda değil ve fakat kitle imha silahlarının yayılması gibi konularda da, ABD, hasım gördüğü devletleri köşeye sıkıştırmak için Güvenlik Konseyi'ni en çok 11 Eylül sonrasında

53 Robert J. Beck ve Anthony Clark Arend, *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, Londra ve New York, Routledge, 1993, s. 170.

54 Jonathan I. Charney, "The Use of Force against Terrorism and International Law", *American Journal of International Law*, Cilt 95, 2001, s. 835.

55 2004 yılında gerçekleşen Beslan'daki okul basma eylemi sonrasında Çeçen "teröristlerin" ya da yine aynı yıl gerçekleşen Londra/Madrid bombalaması sonrasında El-Kaide'nin kmanması, ve buna karşılık, Filistin halkına ya da Çeçenlere uygulanan "devlet terörü'nün görmezlikten gelinmesi bu tutumun çarpıcı örnekleridir.

istismar etmiştir/etmektedir. Bu süreçte, ABD, zaman zaman “havuç ve sopa” politikası da izleyerek, genellikle Konsey üyelerinin çoğunluğunun desteğini alabilmektedir. Sözelimi, 2004’te kabul edilen 1540 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, tüm devletlerin, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasını engellemek için etkin işbirliği yapmaları gerektiğini ve bu tür silahları elde etmeye çalışan devletlerin cezalandırılacağını belirtmiştir.⁵⁶ Bu kararın tam bir iki yüzlülük örneği olduğunu belirtmek gerekir, çünkü kitle imha silahlarının hemen her türü, başta ABD olmak üzere, Konsey’in daimi üyelerinin hepsinde ve İsrail gibi devletlerde mevcuttur. Buna karşılık, bu silahları elde etmek isteyen ülkeler, böyle bir girişimden men edilmektedir ki, bu tam bir garabettir.⁵⁷ Yine ABD son birkaç yıldır Uluslararası Atom Enerjisi Ajansını da kullanarak İran’i nükleer programından vazgeçirmeye çalışmaktadır. Oysa 1968 tarihli Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Andlaşmasına⁵⁸ taraf olan İran, zaten nükleer tesislerini uluslararası denetime açmış bulunmaktaydı. İran’ın nükleer programının barışçıl amaçlı olduğu yönetimin en üst kademelerince tekrar tekrar teyit edildiği halde, ABD (ve İsrail, İngiltere ve diğer yakın bağlaşıklar) baskı ve tehditlerle İran’i uranyum zenginleştirme programından vazgeçirmeye çalışmaktadır. Bu süreçte, 2006 yılının sonlarında Güvenlik Konseyi ABD tarafından bir kez daha devreye sokulmuş, ve bu organ bünyesinde İran’ın nükleer materyal elde etmesini engellemeyi amaçlayan sınırlı bir ambargo kararı alınmıştır.⁵⁹ Bu karardan birkaç ay sonra, bir yandan mevcut ambargoyu daha da sertleştiren, bir yandan da genel bir silah ambargosu öngören 1747 sayılı karar kabul edilmiştir.⁶⁰

İnsan hakları da, “terörle savaş” ve “kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi” hususlarında olduğu gibi, genel olarak Soğuk Savaş sonrasında, özel olarak da 11 Eylül sonrasında, başta ABD olmak üzere Batılı devletler grubunca suistimal edilen bir

56 Resolution 1540, 28 Nisan 2004, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf?OpenElement>.

57 Kuşkusuz burada kitle imha silahları savunuluyor değildir. Kanaatimizce asker-sivil ayrımı gözetmeyen ve son derece tahripkar olan bu silahların tüm dünyada yasaklanması gerekir. Burada yalnızca çifte standarda dikkat çekilmektedir.

58 Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1 July 1968, http://www.cnacan.ro/bd/international/tratat_neproliferare_eng.pdf#search=Treaty%20on%20NonProliferation,%201968,%20United%20Nations.

59 1737 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 23 Aralık 2006, <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8928.doc.htm>

60 1747 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 24 Mart 2007, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8980.doc.htm>

konu haline gelmiştir. Gerçekten de, aslında çok soylu bir insanlık amacı olması gereken insan hakları konusu, Batılı emperyal güçlerin elinde âdeta ulusal çıkar maksimizasyonu için kullanılan bir dış politika aracı haline getirilmiştir. Bu yönüyle, insan hakları, ahlâkî temellerinden ve adaletle olan ontolojik ilişkisinden yalıtılarak emperyal misyonlar için suistimal edilen bir tabuya dönüştürülmüştür. Emperyal amaçlar için kullanıma elverişliliği itibarıyla bir tür “ideloji”ye dönüştürülen insan hakları konusu, ne yazık ki geçmişteki “uygar-barbar” ayrımını çağrıştırmaya, “haydut devletler” ya da “şer eksenli” kategorisi içine sokulan devletlerin safdışı bırakılması için “yararlı” bir işlev görmektedir. Böylece, tüm dünya, başta ABD olmak üzere Batılı emperyal güçlerin tasallutuna direnen İran ve Sudan gibi devletlerin kötücül “insan hakları ihlâlcileri” olduğunu Batı’daki insan hakları “endüstrisi”nin mütemadiyen dolaşıma sürdüğü “raporlardan” öğrenmektedir. Afganistan ve Irak’ın işgali sürecinde tepe tepe kullanılan bu insan hakları söylemi, bugün de İran, Suriye, Sudan, Küba ve Venezuela gibi ülkelere karşı kullanılmaktadır. Oysa uluslararası hukuk bir ülkeye “demokrasi” getirme gerekçesini, o ülkenin işgaline cevaz veren bir yasallık zemini olarak görmemektedir. Sözelimi BM Kurucu Andlaşması’nın müellifleri, diyelim ki, vahim düzeyde insan hakları ihlallerinde bulunduğu iddia edilen bir devlete karşı, Güvenlik Konseyi’nde askerî müdahale kararı çıkarılmadığı zaman, herhangi bir devletin tek başına hareket ederek o devletin hükümetini alaşağı etmesine örgütçe izin verilebileceğini öngörmemişlerdir.⁶¹

Chimni’nin de belirttiği üzere, Batılı ülkeler, sayısı giderek artan uluslararası örgütsel ağlar yoluyla, dünyanın, kendi çıkarlarına uygun ve fakat Üçüncü Dünyanın menfaatlerine aykırı bir tarzda şekillenmesini sağlamaktadır. BM, bu süreçte en hayati rol oynayan örgütlerden birisidir. Chimni bu durumu şöyle ifade etmektedir: “BM, aynı zamanda Batı bloğuna mensup devletlerin, meşru kuvvet kullanımı konusunda küresel bir tekel oluşturmalarında bir araç olarak kullanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönem, Batılı devletlerden müteşekkil, küreselleştirilmiş bir birleşik-iradenin oluşumuna tanıklık etmiştir.”⁶² Bu durum BM Güvenlik Konseyi’nin neden Soğuk Savaş sonrası dönemde, yani 1990’ların başla-

61 Patrick McLain, “Settling the Score with Saddam: Resolution 1441 and Parallel Justifications for the Use of Force Against Iraq”, *Duke Journal of Comparative & International Law*, Cilt 13, s. 258.

62 Bhupinder Singh Chimni, “International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making”, *European Journal of International Law*, Cilt 15, No 1, 2004, s. 16.

rından bugüne dek, hemen hemen hiç bir zaman Batılı devletlerin çıkarlarıyla çatışan bir karar almadığını açıkça ortaya koymaktadır. ABD'nin öncülüğündeki Batılı koalisyon grupları, herhangi bir ülkeye yönelik olarak planladıkları askerî müdahaleyi (ya da işgali) BM kanalıyla yasal zemine kavuşturamadıkları zaman, bu defa da genellikle NATO'yu devreye sokmaktadırlar.⁶³

BM Güvenlik Konseyi'nin uluslararası devlet şiddetini engelleme hususundaki acziyeti ve ABD'nin düşmanlık beslediği ülkelere karşı ayrımcılık yapması, hem BM örgütünün saygınlığına büyük bir gölge düşürmüştür, hem de uluslararası hukukun dünyadaki etkinliğine büyük bir darbe indirmiştir. Kumm'un da belirttiği gibi, "Etkin bir uluslararası hukuk sistemi, siyasi gücün yasa dışı kullanımını bertaraf etme potansiyeline sahiptir."⁶⁴ Böyle bir sistem, "hukukça korunan aktörlere karşı siyasi güç kullanma kapasitesine sahip güçlü aktörlerin bu tür edimlerde bulunmasını engeller."⁶⁵ Uluslararası düzeydeki yasallık ve meşruiyet kaygılarını seslendiren çevreler, ne yazık ki bugüne dek yaşadığımız bu "hukuksuzlaşma" sürecini tersine çevirememişlerdir. Daha da kötüsü, Bush yönetimi bir süredir uluslararası hukukun oluşumu, yorumu ve değiştirilmesi konusunda kendince yeni kurallar koymaya çalışmaktadır. Sözgelimi, mevcut Amerikan yönetimi, bir uluslararası andlaşmayı yorumlarken, sözcüklerin olağan anlamlarına bakmaktansa, *kendi görüşüne göre anlaşmanın amacına* bakılmasını tercih etmektedir.⁶⁶ ABD'nin bu yaklaşımından en başta BM Kurucu Andlaşması payını almaktadır. Bu andlaşma tarafından düzenlenen "uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanım yasağı" ve "meşru müdafaa hakkı," yukarıda da incelendiği gibi, bu tür bir çarpık yorumdan nasibini almıştır.

ABD'nin uluslararası yapılageliş kurallarını (teamül) da, alışılmış anlamının dışında kullandığı görülmektedir. Buna göre, devletlerin ortak pratiklerinin ve hukuksal kanaatlerinin ifadesi olan yapılageliş kuralları, ABD'nin elinde *belli* pratikleri (davranışları, eylemleri) ifade eden bir hukuk kaynağına dönüşmüştür. O nedenle, bu devletin, BM Genel Kurul kararlarını ve bildirimlerini tamamen göz ardı ettiğini görmek herhalde şaşırtıcı değildir. Devletlerin büyük çoğunluğu, belli bir konudaki uluslararası hukuk kuralla-

63 Ibid.

64 Mattias Kumm, "The Legitimacy of International Law: A Constitutionalist Framework of Analysis", *The European Journal of International Law*, Cilt 5, No 5, 2004, s. 919.

65 Ibid.

66 Michael Byers, "Terror and the Future of International Law", *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, Ken Booth ve Tim Dunne (der.), New York, Palgrave, 2002, s. 124.

rının varlığı ve içeriği konusunda yetkili bir otorite olması hasebiyle Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarını ciddiyetle ele aldıkları halde, aynı tavrı ABD'nin göstermediği görülmektedir. Bütün bu nedenlerle, denebilir ki, ABD'nin uluslararası hukuka ilişkin pratiği ile diğer aktörlerin davranışları arasında ciddi farklılıklar oluşmuştur.⁶⁷

ABD'nin BM ile ilişkisinde gözlenen garip bir ironi vardır; şöyle ki, "diğer devletler BM'in işlevselliğini devam ettirmek için ne denli gayret gösterirlerse, bu örgüt ABD için o denli kullanışlı hale gelmektedir."⁶⁸ Öte yandan, ABD, BM içinde hâkimiyetini pekiştirdikçe, bu ülkenin, sahip olduğu gücü, tepki çekmemek için bu türden çok-tarafli mekanizmalar yoluyla meşrulaştırma eğilimi o denli güçlenmektedir.⁶⁹ Başka bir deyişle, onunla veya onsuz, BM örgütü ABD'nin saldırgan stratejileri karşısında etkin olamamaktadır. İşte 11 Eylül sonrasında insanlığın maruz kaldığı en önemli trajedilerden birisi budur.

Sonuç

Modern uluslararası sistem içinde (saldırgan) savaşların hegemonik güçlerin en temel dış politika araçlarından birisi haline geldiği açıktır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte barışa dair beslenen umutların boş çıkması, bu gerçeği bir kez daha teyit etmiştir. Savaş, emperyal güçlerin elinde hâkim sisteme direnen devletlerin ve başka aktörlerin saf dışı edilmesi için, gerektiğinde uluslararası hukukun ve BM gibi uluslararası örgütlerin bile yok sayılmasına varabilecek bir kapsamlı şiddet türüdür. Ayrıca belli bir coğrafi havza üzerinde (sözelimi Ortadoğu ve Hazar havzası) hâkimiyet kurarak buralardaki enerji kaynakları ve onların geçiş koridorları üzerinde tekel kurmak için girişilen savaşlar, savaşın hususiyetle 11 Eylül sonrasında küresel düzeydeki jeopolitik ve jeoekonomik güç mücadelesinin en temel vasıtalarından birisi haline geldiğini göstermektedir.

Bütün bu gerçeklerin işaret ettiği yön açıktır: "dünyada savaşları nasıl önleyebiliriz?" sorusu, mutlaka savaşların arka planında yatan girift unsurları anlamayı ve deşifre etmeyi gerektirir. Meseleyi soyut, genel ve spekülatif tarzda ele almak, asıl irdelenmesi gereken yapısal ve ideolojik unsurları geri plana iterken, bir bakıma tartışmanın içini boşaltmaktadır. Savaşları *niteliksel olarak* mut-

67 Ibid., s. 124.

68 Johnstone, "US-UN Relations after Iraq", s. 838.

69 Ibid.

laka birbirinden ayırmak gerekir. Uluslararası sistemi en fazla militarize eden savaşlar asimetrik saldırı savaşlarıdır. Bu savaşlar, hemen her zaman hem ahlâk ve hukuk-dışı gerekçelerle yapay olarak çıkarılmaları, hem de bu süreçte savaş hukuku kurallarının genelde vahşice ayaklar altına alınması itibarıyla, küresel şiddetin belki de en vahim örnekleridir. Dünya halklarının barışa yönelik umutlarına en fazla bu tür savaşlar sekte vurmaktadır. O nedenle Afrika'da patlak veren mevzii bir savaşı, ABD ve İsrail gibi ülkelere giriştikleri işgal ve istilâ hareketleriyle bir tutmak, haksız, yanlış ve yanlış bir karşılaştırma olacaktır. Ayrıca uluslararası hukuka ve insan onuruna en çok zarar veren savaşlar, bu türden asimetrik saldırı savaşlarıdır. Vurgulanması gereken bir başka nokta da şudur: savaşları kategorik olarak reddetmek, insanlığın ortak yararı açısından anlamlı bir tutum olamaz. Bunun yerine, savaşın tarafların kimliğine ve hedeflerine bakmak gerekir. Toprakları işgal edilmiş, hakları çiğnenmiş olan uluslar ve halklar, elbette ki meşru müdafaa haklarına dayanarak işgale direneceklerdir. Direniş savaşları, kuşku yok ki, hem dinî ve insanî olarak, hem de uluslararası hukuk açısından meşrudur.

Saldırgan savaşlara karşı çıkmak, tabii olarak barıştan yana olmayı gerektirir. Savaşa ve şiddete maruz kalan insan teki, hem beden ve ruhen çözülür, hem de sahip olduğu hak ve özgürlükleri kullanma imkânından mahrum kalır. "Barış" bu anlamda aslında hem bir insan hakkıdır ("barış hakkı"), hem de başka insan haklarının etkin olarak hayata geçirilmesinin en temel şartlarından birisidir.⁷⁰ Barış hakkının bir *insan hakkı* olması, bu olgunun yalnızca *savaşın yokluğu* olarak tavsif edilmesini anlamsız kılmaktadır. Başka bir deyişle, yeryüzünden tüm savaşların silindiği varsayılabilirse bile, *yalnızca bundan dolayı* barış hakkı hayata geçirilmiş olmayacaktır. Barışın hayata geçirilmesi için, şiddetin ve şiddete yol açan faktörlerin de ortadan kaldırılması gerekir. Hayden, bu hususa vurgu yapmaktadır:

Bir insan hakkı olarak barış hakkı, insanları, savaşa ve yapısal şiddete ve onların sonuçlarına karşı, normal şartlarda sineye çekilebilecek bir ulusal ya da uluslararası faaliyetin ayrıksı bir gö-

70 1945 yılında kabul edilen BM Kurucu Andlaşması, insan haklarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ancak bir barış ortamı içinde anlamlı bir şekilde hayata geçirilebileceğini de vurgulamıştır. Bu vurgu yerindedir çünkü savaşın norm haline geldiği bir dünyada, insan haklarından söz etmek zorlaşacaktır.

71 Patrick Hayden, "A Defense of Peace as a Human Right", *South African Journal of Philosophy*, Cilt 21, Sayı 3, 2002, s. 157.

rüntüsü olarak değil, ve fakat *bir bütünlük içinde sistemik sorunlar olarak* korumayı amaçlar.⁷¹

O nedenle, barış yalnızca savaş ve çatışma durumunda bozulmaz. Barışı eğer “yapısal şiddetin ortadan kaldırılması” olarak tanımlarsak, toplumsal ve siyasî çatışmalara yol açan ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etki doğuran süreç ve mekanizmaların yakından izlenmesi gerekir. Meseleye geniş olarak bakıldığında, barış şu durumlarda bozulmuş sayılabilir: savaş, şiddet, saldırganlık, çatışmalar, önyargılar, başkaları üzerinde hâkimiyet, başka ülkelerde (saldırgan amaçlı) nüfuz alanları oluşturmak, ırkçılık, emperyalizm, baskı ve sömürü.⁷² O nedenle, barış hakkı, hem iç savaşların ve uluslararası savaşların yokluğunu, hem de baskıcı rejimlerin zulmüne son verilmesini gerektirmektedir.⁷³

Savaşa karşı çıkmak, o nedenle, ancak emperyalizme, oryantlizme ve ırkçılığa karşı ilkeli bir mücadele verilmesi sayesinde anlamlı bir edime dönüşebilir.

---

72 Adrian Nastase, “The Right to Peace”, M. Bedjaoui (der.), *International Law : Achievements and Prospects*, Hollanda, UNESCO, 1991, s. 1222.

73 Hayden, “A Defense of Peace as a Human Right”, s. 151.

Kaynakça

1368 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 12 Eylül 2001, S/RES/1368 (2001), <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/SC7143.doc.htm>

1373 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 28 Eylül 2001, S/RES/1373 (2001), http://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf#search=%22%22Resolution%201373%22%22

1737 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 23 Aralık 2006, <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8928.doc.htm>

1747 sayılı Güvenlik Konseyi kararı, 24 Mart 2007, <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/sc8980.doc.htm>

Abdülkerim Suruş'la mülakat, *Anlayış*, Sayı 45, Şubat 2007.

Aral, Berdal, *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı*, Ankara, Siyasal Yayınları, 1999.

Baudrillard, Jean, *The Gulf War Did Not Take Place*, çev. P. Patton, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 1995.

_____, "War Porn", çev. P. Taylor, *International Journal of Baudrillard Studies*, Cilt 2, Sayı 1, Ocak 2005, http://www.ubishops.ca/baudrillardstudies/vol2_1/taylor.htm.

Beck, Robert J. ve Anthony Clark Arend, *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*, Londra ve New York, Routledge, 1993.

Byers, Michael, "Terror and the Future of International Law", *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, Ken Booth ve Tim Dunne (der.), New York, Palgrave, 2002.

Cassese, Antonio, *International Law in a Divided World*, Oxford, Clarendon Press, 1986.

_____, "Terrorism is Also Disrupting Some Crucial Legal Categories", *European Journal of International Law*, Cilt 12, No 5, 2001.

Charney, Jonathan I., "The Use of Force against Terrorism and International Law", *American Journal of International Law*, Cilt 95, 2001.

Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk

Chimni, Bhupinder Singh, "International Institutions Today: An Imperial Global State in the Making", *European Journal of International Law*, Cilt 15, No 1, 2004.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.

_____, *Küresel Bunalm*, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.

Doyle, Michael, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs: Part I", *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 12, 1983.

Falk, Richard, *Human Rights Horizons: The Pursuit of Justice in a Globalizing World*, New York and London, Routledge, 2000.

Gaddis, John Lewis, "The Long Peace", M. Lynn-Jones & Steven E. Miller (der.), *The Cold War and After: Prospects for Peace*, Cambridge, Mass.; MIT Press, 1993.

Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, 12 Ağustos 1949, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/92.htm>; Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War, 12 Ağustos 1949, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/91.htm>.

Gündüz, Şinasi, "Hristiyanlıkta Şiddetin Meşruiyet Zeminini", *İslâmiyât*, Cilt 5, No 1, Ocak-Mart 2002.

Hayden, Patrick, "A Defense of Peace as a Human Right", *South African Journal of Philosophy*, Cilt 21, Sayı 3, 2002.

Hirst, Paul, *War and Power in the 21st Century*, Cambridge, Polity Press, 2001.

Jervis, Robert, "The Political Effects of Nuclear Weapons", *The Cold War and After: Prospects for Peace*, Cambridge, Mass.; MIT Press, 1993.

Johnstone, Ian, "US-UN Relations after Iraq: The End of the World (Order) As We Know It", *European Journal of International Law*, Cilt 15, No 4, 2004.

Karstedt, Susanne, "Terrorism and 'New Wars'", Bülent Gökay ve R. J. B. Walker (der.), *11 September 2001: War, Terror and Judgement*, Staffordshire, Keele European Research Centre, 2002.

Kumm, Mattias, "The Legitimacy of International Law: A Constitutionalist Framework of Analysis", *The European Journal of International Law*, Cilt 5, No 5, 2004.

Layne, Christopher, "The Unipolar Illusion", *The Cold War and After: Prospects for Peace*, Cambridge, Mass.; MIT Press, 1993.

McLain, Patrick, "Settling the Score with Saddam: Resolution 1441 and Parallel Justifications for the Use of Force Against Iraq", *Duke Journal of Comparative & International Law*, Cilt 13.

Nastase, Adrian, "The Right to Peace", M. Bedjaoui (der.), *International Law: Achievements and Prospects*, Hollanda, UNESCO, 1991.

NATO 1949-1999, 50th Anniversary, NATO Office of Information and Press.

NATO Parliamentary Assembly (Formerly North Atlantic Assembly), Resolution 283 on Recasting Euro-Atlantic Security: Towards the Washington Summit, 1998, <http://www.naa.be/archivedpub/comrep/1998/ar290pctere.asp>)

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 Haziran 1977, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/93.htm>

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II), 8 Haziran 1977, <http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/94.htm>.
Resolution 1540, 28 Nisan 2004, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/328/43/PDF/N0432843.pdf-OpenElement>.

Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, 5 Nisan 1991, *Security Council Official Records*, S/INF/47.

Resolutions and Decisions of the Security Council, 1991, *Security Council Official Records*, S/INF/48.

Schachter, Oscar, "The Right of States to Use Armed Force", *Michigan Law Review*, Cilt 82, 1984.

Simma, Bruno, "NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects", *European Journal of International Law*, Cilt 10, 1999.

Asimetrik Saldırı Savaşları, Siyaset ve Uluslararası Hukuk

Statement by the North Atlantic Council, Press Release (2001)124, 12 Eylül 2001, <http://www.nato.int/docu/pr/2001/p01-124e.htm>.

The Origins and Evolution of the Palestine Problem: 1917-1988, UN, New York, 1990.

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1 July 1968, http://www.cncan.ro/bd/international/tratat_neproliferare_eng.pdf#search=Treaty%20on%20NonProliferation,%201968,%20United%20Nations'.

Web Siteleri

<http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1483.pdf>

<http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1500.pdf>

<http://www.casi.org.uk/info/undocs/scres/2003/res1511.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Gulf_War

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1800%E2%80%931899

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1900%E2%80%931944

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1945%E2%80%931989

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_1990%E2%80%932002

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_wars_2003%E2%80%93current

<http://www.openeurope.org.uk/media-centre/pressrelease.aspx-pressreleaseid=36>

<http://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm#FN1>

Summary

Even today, most of the scholarly works on war tend to overlook the humanitarian tragedies resulting from war. War strategies of belligerents and their tactical moves as well as the “final score” of wars –the winner and the loser– often appear as the main focus of attention in books and articles studying war. Failure to depict the full scale of the horrors of war gives us the impression that war is just another (legitimate) instrument of foreign policy. In fact wars are anathema for the cause of peace and justice. On the other hand, it is both epistemologically and morally indefensible to consider only “international” wars as war proper, thus ruling out civil wars. Indeed civil wars are sometimes as destructive for the people concerned, if not more than international wars. Therefore, it is scandalous to celebrate the period of Cold War as “a time of peace,” granting the fact that some 125 civil and international wars broke out during this period in which well over 40 million people were killed. This study argues that the myriad of civil and international wars that brought havoc to the non-Western world in the aftermath of the Second World War, are essentially the result of two factors: first, the rise of political formations in the form of nation-states in Asia and Africa that are conceived as being the very embodiment of the high interests and exalted ideals of the “nation,” and, linked to this, a nationalist narrative that too often precluded minorities; second, imperialistic interventions. Most of the modern wars in the last few centuries, then, have been the direct or indirect consequence of Western colonialism and/or imperialism. This article thus asserts that the idea of war, as an instrument of foreign policy, needs to be explored as a structural and mental attribute of Western political systems.

This article also asserts that asymmetric wars of aggression have figured as the greatest threat to world peace in the modern era, and, in particular, after September 11 (2001). Waged between disproportionate powers, as in the case of US-led military occupation of Afghanistan (2001-) and Iraq (2003-) and the Israeli assault on Lebanon (June/July 2006), such wars have rendered the act of war and the devastation that it brings “invisible.” Such wars are indeed “crimes against humanity.”

The post-September 11 era is marked by serious contortions on the rules of international law regarding the use of force in international relations. International actors such as the US, the UK and Israel have been seeking to justify their armed aggressions on grounds other than self-defence. The lack of assertiveness on the

part of international society and the US-led Western sway over the UN Security Council after the Cold War have meant that such “rule-breakers” have acted with impunity under the silent gaze of other international actors.

Such hard-core truths, which point to the malaise of the international system and institutions, should be borne in mind before blaming “barbarians,” “terrorists” and the “irrational enemies of Western civilisation” as threats to international peace and security.